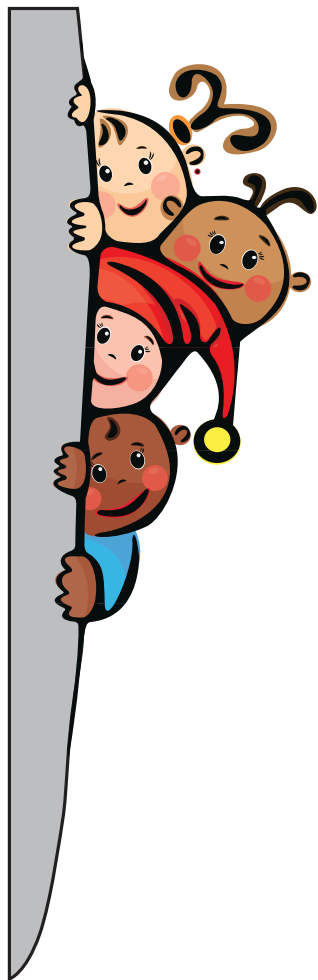

KERESZTÉNY MÚZEUM
E S Z T E R G O M

MÚZEUM PEDAGÓGIA
MÓDSZERTANI LAPOK
AZ ÁLLANDÓ KIÁLLÍTÁS KIEMELT DARABJAIHOZ

szerkesztő
German Kinga

szerzők
*Andrási Erika, Bozsó Réka, Bulbuk Zsuzsanna, Diamant Livia, Dományi Virág, Dudás Barbara,
Földváry Piroska, Garamvölgyi Csaba, Gulyás Dorottya, Jandó Petra Veronika, Joó Julianna,
Kontsek Ildikó, Lada Bertalan, Papp Éva, Sábitz Katalin, Sidó Anna, Somosi Betty, Szaniszló Dóra,
Szakálos Éva, Szita Nikoletta, Tóth Anna Katalin, Vereckei András, Virág Ágnes, Zombori Mónika*

támogatók
*Esztergom-Budapesti Főegyházmegye
Keresztény Múzeum Alapítvány*

fotó
Mudrák Attila

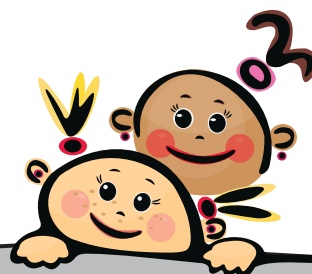
kiadványtervező
Peternák Zoltán

nyomdai kivitel
Colorpress

ISBN 978-963-7129-25-4

felelős kiadó: *Kontsek Ildikó* mb. helyettes igazgató,

Keresztény Múzeum
Esztergom, 2011.

IRODALOMJEGYZÉK

Felhasznált és ajánlott forrásmunkák

Ács Piroska: Szelencék titkai. Budapest 1994

Belting, Hans: Kép és kultusz. Budapest 2000 (17. Fejezet)

Cséfalvay Pál (szerk.): Keresztény Múzeum Esztergom. Budapest 1993

Diós István (szer.): Katolikus Lexikon I-XV., Budapest 1993-2010

Diós István: Szentek élete I-II. Budapest 2009(korábban több kiadásban)

Érszegi Géza: Szentek a magyar középkorból. 1 köt. Árpád kori legendák és intelmek. Budapest 1999

Gorys, Erhard: Lexikon der Heiligen. München 1997

Jöckle, Clemens /Török, József: Szentek lexikona. Budapest 1994

Kontsek Ildikó: Keresztény Múzeum. Az állandó kiállítás ismertetője. Esztergom 1998

Kőszeghy Péter (szerk.): Magyar művelődéstörténeti Lexikon. Középkor és kora újkor. 11 kötet, 2003-2010

LCI- Braunfels, Wolfgang/ Kirschbaum, Engelbert (szerk.): Lexikon der Christlichen Ikonographie, 8 kötet, Wien-Freiburg-Rom-Basel 1994

Mojzer Miklós: M. S. Mester Passióképei az esztergomi Keresztény Múzeumban. Budapest 1976

Mucsi András: Az esztergomi Keresztény Múzeum Régi Képtárának katalógusa. Budapest 1975

Mucsi András: Kolozsvári Tamás Kálvária-oltára az esztergomi Keresztény Múzeumban. Budapest 1978

Pedrocco, Filippo: Velence művészete. Budapest 2004

Sallay Dóra (szerk.): Keresztény Múzeum - Christian Museum - Christliches Museum. CD-ROM kiadvány (magyar, angol és német nyelven), Esztergom 2004

Sallay Dóra: Raffaele Bertinelli és reneszánsz képtára - Egy műgyűjtemény útja Rómától Esztergomig. Esztergom 2009

Seibert, Jutta (szerk.): A keresztény művészet lexikona. Budapest 1986

Takács Imre (szerk.): Paradisum Plantavit. Bencés monostorok a középkori Magyarországon. Pannonhalma 2001

Toman, Rolf: Az itáliai reneszánsz. Budapest 1998

Verbényi István (szerk.): Liturgikus lexikon. Budapest 2001

Wimmer, Otto: Szentek szimbólumai. Budapest 2008

<http://www.keresztenymuzeum.hu/collections.php>

JELMAGYARÁZAT:

Műleírás, az adott alkotás rövid elemzése, bemutatása

Beszélgetés a képről, javasolt kérdések, témák

Játék, kreatív foglalkozás

Élőkép, szerepjáték

A foglalkozáshoz szükséges kellékek, alapanyagok

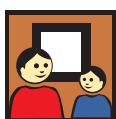
A KERESZTÉNY MÚZEUM TÖRTÉNETE

- HOGYAN JÖN LÉTRE EGY GYŰJTEMÉNY?

A múzeum képei, iparművészeti tárgyai képeslapon, fotókon 3-4x 50 darab.

Simor, Ipolyi, San Marco házaspár arcképei, egy-egy régi felirat, műtárgylajstrom másolata felmutatható nagy méretben. Történelmi Magyarország és Európa térképe a művek származási helyének bemutatásához.

Az I. teremben: (bélyeg, szalvéta, kisautó, Kindertojás-figurák, stb.)

- Te mit gyűjtesz?
- Hogyan gyűjtesz? (ajándékba kapsz, vásárolsz, cserélsz)
- Hogyan őrzöd? Mennyire vigyázol rá? Hogyan tárolod?
- Szívesen megmutatod másnak?
- Mit gondolsz mi lesz a sorsa a gyűjteményednek? Van-e családban örökölt gyűjtemény?

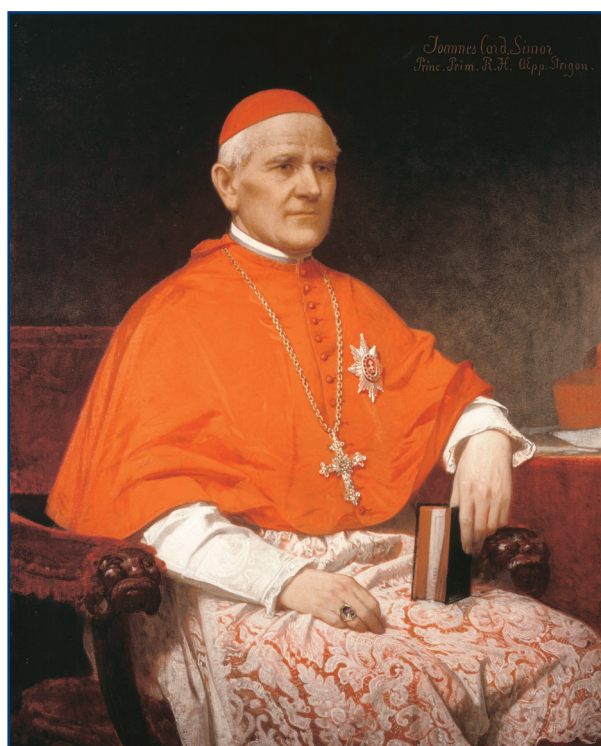

Gyűjtemények bemutatás, séta a múzeumban:

A bevezető beszélgetésből kirajzolódik a szenvedélyes és a gondos gyűjtő képe. Ebből kiindulva röviden bemutatathatók a Keresztény Múzeum törzsgyűjteményének létrehozói (Simor János, Ipolyi Arnold és a San Marco házaspár).

Közben végigsétálunk a termeken és olyan helyeken állunk meg, ahol a három gyűjtemény jellegzetességei a legjobban szemléltethetők. Mindig felmutatjuk az említett személy arcképét és egy-egy rövid kérdéssel elhelyezzük keletkezés szerinti térben, korban és

stílustörténetileg az adott terem képeit általánosságban. Rámutatunk az egységek 1-1 közismert darabjára.

I. terem: A Keresztény Múzeum Simor János (1813-1891) esztergomi érsek, hercegprímás magángyűjteményén alapul. Alapítója azzal a szándékkal hozta létre, hogy a régebbi és újabb korok művészetét, mint a történelem tanúit ismertté tegye. Az érsek elsősorban hagyatékokból és külföldi utak során vásárolt, a főegyházmegye területéről pedig összegyűjtötte a használaton kívüli középkori oltártöredékeket.

II. terem: 1875. október 12-én nyitotta meg a nagyközönség számára, amely így az ország harmadikként létrehozott múzeumává vált. (rámutathatunk néhány műre, melyet Simor vásárolt, pl. Kölni Magdolna szobra) Az első kiállításon 206 kép szerepelt. Az érsek a következő évek folyamán is jelentősen gyarapította gyűjteményét. Fontos gyarapodás volt 1884-ben a kölni Schnütgen-gyűjteményből származó faszobrok és iparművészeti tárgyak megvásárlása. Ebben az időben alapította meg a Bazilika Kincstárának múzeumát is. 1887-ben adta gyűjteményének a Keresztény Múzeum nevet.

III. terem: Az itáliai művészet termének három korszaka, korai reneszánsz, reneszánsz és a barokk ad alkalmat a három gyűjtő különféle ízlésének bemutatására is. A trecento kabinetben Ipolyi Arnoldról emlékeztethetünk meg: **Ipolyi Arnold (1823-1886)** nagyváradi püspök végrendeletében lehetővé tette, hogy kiemelkedő jelentőségű, főként késő-középkori itáliai, német, osztrák és magyar festményeket és szobrokat tartalmazó gyűjteménye az esztergomi múzeumba kerülhessen.

A reneszánsznál újra Simorról: 1878-ban, Rómában vásárolt Bertinelli-gyűjtemény, amely hatvan, nagyrészt itáliai reneszánsz festménnyel gazdagította a múzeumot. (példa: Giampietrino Madonna) barokk képek előtt: **Tobias és Mileva San Marco** hercegi házaspár hagyatéka 1926-ban került a múzeumba.) Főúri gyűjtés példája. nagyméretű, elegáns képek (A. Gramatica: Szent Család, Salzburgi kályha (a berendezett szalon része volt) és iparművészeti tárgyak: szelencék, porcelánok a *foljosó vitrinjeiben*.

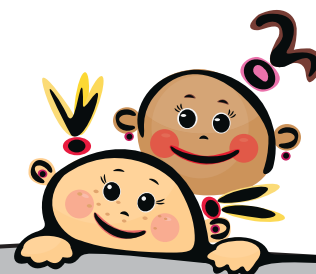
1. Rendezzünk kiállítást! Csoportos feladat (3-4 csoport ugyanazon képeket kapja meg).

Rendezzünk be egy kiállítást a kiadott képekből!

2. Gyűjtők hóbortjai. Csoportonként 1-1 gyűjtőt játszanak el. Pl. elhivatott gyűjtő, aki csak szobrokat vagy textíliákat vagy oltárképeket, vagy kizárólag Máriát ábrázoló képet gyűjt. Legalább 50 db képeslapból válasszák ki a gyűjtési szempontjukhoz illő darabokat, majd dicsérve, lelkesen mutassák be a többieknek az így létrejött galériájukat!

Ajánlott korosztály: 10-18 évesek

Összeállította: *Kontsek Ildikó*

A KISMÉRETŰ OLTÁROK VILÁGA

A háromrészes szárnyasoltár 1400 körül készült. Készítője egyelőre ismeretlen, de minden bizonnyal **Martino di Bartolomeo mester körében** dolgozhatott.

Középen aranyháttér előtt Máriát láthatjuk a gyermek Jézussal. A trónus jobb oldalán Alexandriai Szent Katalin, bal oldalán Szent Margit jelenik meg. Az oldal-szárnyak ormozatán az Angyali üdvözlés jelenete látható. Jobb oldalon Szűz Mária alatt Assisi Szent Ferenc és Szent Juliánusz. A bal oldali szárnyon Gábiel arkangyal alatt Remete Szent Antal és Szent Lőrinc látható.

Mária világos színű ruhát visel. Sötét köpenye, és oldalra elnéző komor tekintete Krisztus passiójára utal. A gyermek Jézus kezében látható alma – a bűnbeesés jelképe – szintén előre vetíti a megváltást, a bűnök bocsánatát, melyet Krisztus kereszthalála hoz majd el.

A szárnyasoltáron szereplő szentek hagyományos attribútumaikkal jelennek meg. Alexandriai Szent Katalin kezében pálmaggal mártírhálálának kerekén áll. Szent Margit kezében egy kereszt, lába előtt az ördögöt jelképező sárkány. Assisi Szent Ferenc barna szerzetesi ruhában szívsebére mutat. Szent Juliánusz bal kezében egy kard látható, ezzel ölte meg saját szüleit, mivel nem ismerte meg őket, ám bűnbocsánatot nyert. Remete Szent Antal fekete kázmza felett barna köpenyben jelenik meg, bal kezében könyv, jobb kezében vándorbot. Szent Lőrincet tüzes rostélyon égették el, így ez lett attribútuma.

A XIV. század során Itáliában egyre jobban elterjedtek a kisméretű házioltárok. Ezek a műalkotások kifejezetten az otthoni áhítatot, a személyes imát segítették. A házioltárok képein leggyakrabban Máriát és Krisztust, illetve a szenteket ábrázolták. Rövid időn belül ezeken a kisméretű táblaképeken is elterjedt a keresztrefeszítés ábrázolása, és narratív részek is megjelentek. A templomi oltárokhoz hasonlóan a házioltárok szerkezete és díszítése is egyre összetettebb lett. A nagyméretű gótikus oltárokhoz hasonló oromzati díszítést és predellát kaptak. Az egyrészes táblaképek mellett megjelentek a diptichonok, melyek két egymásra csukható táblából álltak. Az háromrészes, középső táblára oldalról 1-1 mozgatható szárnyal rendelkező triptichonok is széles körben elterjedtek. A házioltárok mindhárom említett típusát megtalálhatjuk a Keresztény Múzeum gyűjteményében.

Tapintható tárgyak, kártyák a szentek történetével, kicsinyített KRESZ-táblák, korosztálytól függően sablonok vagy előre kivágott kartonrészek, kartonpapír, olló, lyukasztó, madzag / fonál, grafitceruza, színes ceruzák / kréták, arany színű ceruza / filc / kréta / matrica, ragasztó, maradék textíliák.

A kisebb gyerekek általában nem tudnak mit kezdeni a

különböző történelmi korok fogalmával. Bevezethetjük a foglalkozást úgy, mintha egy „időutazásra” hívnánk a résztvevőket. Tisztázzuk azt, hogy régen nagyon sok ember nem tudott iskolába járni, nem tudtak megtanulni olvasni, mégis ismerték a Szentírást. A szentmisén hallgatták a papot, bibliai történeteket mesélték gyermekeiknek. Jobban értették a képeken megjelenő figurákat, történeteket mint sokan manapság.

Ezt követően elkezdhetünk egy a korosztálynak megfelelő szintű és hosszúságú irányított beszélgetést. A válaszokat mindig letisztázzuk, kiegészítjük, a kiállítóterben látható műalkotásokkal illusztráljuk. Hol voltak eredetileg az oltárok? Hol láttak már oltárokat? Miért kerültek ide? Miből vannak? Hogyan készítik őket? A háttér milyen szokott lenni? Kik szerepelnek rajtuk? Ez utóbbira később visszatérünk.

Témánk szempontjából fontos kitérni arra, hogy milyen méretű oltárokat láttak már a résztvevők, és a Múzeumban milyen méretűeket láthatunk. Különböző viszonyítási alapokat kell adni a kisebbeknek. Például: Az a szárnyasoltár, ami itt a teremben látható, akkora mint te, vagy akkora, mint az apukád?

A sok kérdés után következhet egy kis mozgás. Megkérjük a résztvevőket, hogy keressenek kisméretű oltárokat. Ezután rátérhetünk a választott műalkotásra. Új információk hangzanak el, és egyben a bevezetőt is átismételjük, elmélyítjük. Letisztázzuk, hogy a nagyméretű oltárokkal szemben mire és hol használták a kisméretű oltárokat. Folytatjuk az elkezdett irányított beszélgetést. A középső résszel kezdve végigvezetjük a képleírást. Azonosítjuk a trónuson ülő figurákat. Megkérdezzük, hogy tudja-e valaki, hogy hol szerepel alma a Bibliában? Kiegészíthetjük ezt Jézus megváltó halálával. Folytatjuk az oromzaton lévő angyali üdvözléssel, majd rátérhetünk a szentekre.

Kik a szentek és miről ismerjük fel őket? Az attribútumok és a jelek fogalmát érdemes hétköznapi példák segítségével elmagyarázni. Megkérdezhetjük, hogy kinek, milyen jele van/volt az óvodában. Van esetleg valamilyen jellemző tárgy, ruhadarab amiről a többiek felismernék egyes társaikat? Fel kell hívnunk a figyelmüket, hogy ezeket csak azok értik, akik ismerik őket. Nagyobb korosztálynál: Bevált hasonlat a KRESZ-táblák jelenítése. Mindenki választ egy KRESZ-táblát, elmondja a jelenítését. Ezután feltehetjük a kérdést, hogy egy olyan ember, aki nagyon régen élt, vajon értené-e ezeket. Emiatt mi sem érjük minden esetben a múzeumokban látható képeket. Kiosztunk olyan attribútumokat ábrázoló képeket, amelyek az alkotáson látható szentekhez tartoznak. (Például rostély). Megbeszéljük, hogy az adott szent életében és halálában milyen szerepet kaptak ezek a tárgyak.

Ezután kis táskákat/zacskókat adunk körbe, amelyekbe elhelyeztük a képen szereplő szentek attribútumait néhány kakukktójással együtt. A táskába nem nézhetnek bele a résztvevők, csak megfoghatják, tapogathatják a bennük rejlő tárgyat. Ez a játék akkor jó, ha senki sem mondja ki a megoldást addig, amíg mindenki sorra nem kerül. Ideális esetben a tapogatás végén mindenkinél van egy táska. Sorban egymás után mindenki elmondja, hogy mi lehet a táskájában és kihúzza a kis tárgyat, felmutatja azt a többieknek. Így szép sorjában be lehet azonosítani a képen látható tárgyakat. A kakukktójásokkal érdekes kiegészítéseket lehet tenni. (Pl. lehetett-e olyan tárgy, alapanyag akkoriban?)

Szintén nagyobbaknak készíthetünk kártyákat is, amivel párosítaniuk kell a képi ábrázolást. Akár kettő is lehet bon-tani a történeteket. Így feladatuk lehet az is, hogy találják ki, milyen történetrészek tartoznak össze, és hogyan kapcsolód-nak a képi ábrázoláshoz.

Az új ismereteket a gyakorlatban is hasznosíthatják: keres-senek a kiállítótérben olyan műveket, amelyeken a megis-mert szentek és attribútumaik szerepelnek!

Ezután következhet az alkotás. Kartonból elkészíthetik saját kis becsukható szárnyasoltárukat, amelyre textil figurákat ragaszthatnak.

Ajánlott korosztály: 6-12 évesek

összeállította: *Tóth Anna Katalin*

SEGÉDLET

A szárnyasoltáron látható szentek legendái

Az itt következő összefoglalás rendkívül rövid, kizárólag a leg-fontosabb részleteket emeli ki.

Alexandriai Szent Katalin

(IV. század eleje)

Kezében palmaággal mártírhálálának kerekén áll. Egyiptomi király-lány volt, akit Maxentius császár kényszeríteni akart, hogy áldozzon a bálvány-isteneknek. Katalin azonban keresztet vetett, és azt kérte, hogy tudományos vitában védhesse meg hitét. Meggyőzte a bi-rodalom leghíresebb ötven bölcsét. A császár hatalmas dühében késekből és kerekékből készítettett kínszerszámot, amely azon-ban darabjaira tört, és Katalin sértetlen testét angyalok vitték el a Sínai-hegyre.

Szent Margit

(IV. század vége – V. század első fele)

Kezében egy kereszt, lába előtt az ördögöt jelképező sárkány. Margit egy pogány pap leánya volt. Édesanyja hirtelen meghalt, ezért vidékre került egy keresztény dajkához. Amikor felnőtt, haza-került. Apja mindent elkövetett, hogy lányát visszatérítse, azonban végül elűzte a házatól. Majd megtetszett egy bírónak, de mivel keresztény volt, börtönbe vetette. Az ördög sárkány képében jelent meg neki, majd egy tetőtől talpig szőrös ember formájában próbál-ta megkísérteni őt. Ám nem járt sikerrel.

Assisi Szent Ferenc

(1181/82 – 1226)

Barna szerzetesi ruhában szívsebére mutat. Ferenc egy gazdag család sarja volt, tékozlóan élt. Majd egy napon jó útra tért, és Krisztust követve a teljes szegénységet választotta, prédikált, gyó-gyított. Értette az állatok nyelvét, nekik is prédikált. Halottat támasztott fel, és ördögöket űzött. Hamar követőkre talált, és megalapította a ferences rendet. Élete vége felé testén láthatóvá váltak Krisztus sebei, a stigmák.

Szent Juliánusz

A XIV. században Toszkánában rendkívül ismert szent volt. Utazók, kereskedők, fogadósok védőszentje lett. Nemesi családban szüle-tett, jómódú ifjúként jelenik meg a házioltáron. Bal kezében egy kard látható, ezzel ölte meg saját szüleit, mivel nem ismerte meg őket. Ezután hatalmas bűnbánatot érzett, és bűnbocsánatot nyert.

Remete Szent Antal

(251/52 - 356.)

Fekete kázmza felett barna köpenyben jelenik meg, bal kezében könyv, jobb kezében vándorbot. A teljes magányra törekedett, remete életet élt a Líbiai sivatagban. A legenda szerint 105 éves korában halt meg. Sokan követték példáját, a világtól elvonult élet-módot.

Szent Lőrinc

(III. század első fele)

Spanyolországból származott, és II. Sixtus pápa vitte magával Rómába. Rengeteg csodát tett, embereket gyógyított, vakok látását visszaadta. A keresztényüldözések közepette a pápát elfogták, de előtte Lőrincre bízta az egyház kincseit, hogy ossza szét a szegények között. Lőrincet a pápa jóslata szerint három nappal később halálra ítélték. Tüzes rostélyon égették el, így ez lett attribútuma.

FÁJDALMAS KRISZTUS A DONÁTORRAL

Vékony falapok, kb.: 10 x 20 cm, minden résztvevőnek egy; vagy 15x3cm-es kemény papír lap: A/2-es vagy A/1-es lap, minden résztvevőnek egy. Temperafesték, aranyfólia, illetve zsírkréta vagy pasztellkréta; illetve a festékek, anyagok bemutatásához: azurit, higanyszulfid, lapis lazuli, malachit, rézrozsda, sáfrány és ólom.

A garamszentbenedeki bencés apátsági templom 1489-ben felszentelt Szent Vér kápolnája oltárának belső szárnyképe. A hagyomány szerint a Szent Vér ereklye Mátyás király adománya révén érkezett a kolostorba és a képen is látható, ma is meglévő ereklyetartóban őrzik. A donátorként ábrázolt, a fájdalmas Krisztus előtt imádkozó Szécsényi János apát (1476-1510) halálának évében készült el az oltárkép. A kőfalon látható latin szöveg egyértelműen meghatározza a bencés donátor kilétét és a mű készítésének idejét: „ hoc opus fecit fieri reverendus iohannes abas ad sanctum benedictum anno dom 1510/ E munkát János apát csináltatta, az Úr 1510. évében ”. A királyi udvari körökben járatos apát maga határozhatta meg az egykori oltár programját, mely mára csak részben ismert. A kép terének kulcsalakja a szenvedő Megváltó, aki az ábrázoláson az Eget és a Földet köti össze monumentális megjelenésével. A sebeit mutató Krisztus ábrázolása a szenvedésben való közösségvállalásra, annak átélésére buzdít és egyben közbenjáró szerepet is betölt.

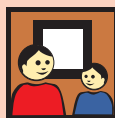

Fájdalmas Krisztus a donátorral

(Garamszentbenedek) 1510
tempera és arany, fa, mérete: 95 x 61 cm

A háttérben a Garam folyó kanyarulata fölé az apátság épülete magasodik. Az apát díszes ornátusban, Krisztus előtt térdel, kezében ereklyetartó, amibe éppen az oldalsebből kifolyó vér egy részét fogja fel, tehát szimbolikus értelemben személyesen vesz részt az ereklye létrehozásában. Ez a jelenet azt is mutatja, hogy János apát büszke volt arra, hogy megszerezte az apátság számára a fontos ereklyét és az azt őrző kápolnát is felújíthatta. A kápolna nagyon fontos búcsújáró hely lett. A földön látható az apát címere, nevének latin kezdőbetűjével, pástorbotjával és püspöki süvegével, amit infulának nevezünk.

Figyeljük meg a szenvedő Krisztus meztelenségének és az apát díszes ruhájának nagy ellentétét!

A foglalkozás legelején a táblakép előtt megkérdezzük a gyerekeket, hogy tudják-e kit, vagy kiket ábrázol a kép? Jézus szenvedése és kereszthalála az emberiség megváltása lett, s ezért a szenvedő Jézus ábrázolásának (a Vir Dolorum-nak) fontos szerep jutott. Ha van igénye a csoportnak meg lehet próbálni felismertetni Krisztus sebeit a képen, s ezzel feleleveníteni a passiót.

A kép ábrázolásának megbeszélése után megemlítjük, hogy ez egy középkori oltárkép, amit az 1500-as évek elején festettek. Majd felkérjük a gyerekeket, hogy sorolják fel, milyen színeket látnak a képen. Ezután

kiosztjuk a festékalapanyagokat: az aranyfóliát, az azuritot, a higanyszulfidot, a lapis lazulit, a malachitot, a rézrozsdat, a sáfrányt és az ólomot. Felkérjük őket, hogy párosítsák be az anyagokat a képen látható színekkel.

aranyfólia – arany

azurit – halványkék

higanyszulfid (cinóber) – vörös

lapis lazuli – élénkkék

malachit – élénkzöld

rézrozsda – halványzöld

sáfrány – sárga

Az alapanyagokról elmondunk néhány dolgot: A vörös színű festéknek használt természetes cinóbert, azaz higanyszulfidot, már régóta ismerték természetes lelőhelyein, például Spanyolországban és az itáliai Siena közelében. Előállításában azonban korán sem volt olyan költséges, mint a legdrágább festőanyagé, az ultramariné: ezt a messzi Afganisztán hegyei közül származó lapis lazuli szolgáltatja. Csaknem elképzelhetetlenül hosszú útjuk során a lapis lazuli kövek egyik tevékarakéntől a másikig, szekérről hajóra vándoroltak, míg végül hihetetlen áron vásárolhatták meg a nyugati emberek. Aki olcsóbban akart kék színt kapni, az vagy levakarta az előző képekről, vagy pedig azuritot használt, de ez sokkal halványabb színt adott. A sárga színt gyakran egy fűszerből, a sáfrányból nyerték, ami szintén nem volt olcsó. Azonban a helyben megtalálható alapanyagok sem voltak olcsók (arany, ólom). A fának, ami a kép alapja volt, különböző pácolási folyamaton kellett átmennie, mire végre festhettek rá. A középkorban a festők nem festettek maguktól, mivel ez nagyon költséges volt, csak megrendelésre dolgoztak.

Mit gondoltok, ki az a térdeplő alak süvegben, Krisztus mellett a kép szélén? Ő a kép megrendelője, János apát (1476-1510). Halálának évében készült el az oltár. Mivel, mint mondtam, drágák voltak a kép alapanyagai, fizetőképes emberekre volt szükség, akik megrendelték a képet. Ezeket az embereket donátornak nevezzük.

Ezt a beszélgetést a múzeumi foglalkoztató teremben vagy az iskolában egy kis alkotás követheti, ahol a gyerekek az előre elkészített falapokra temperával táblaképet festhetnek. A háttérre finoman fel lehet vinni az aranyfóliát, de azt be is lehet festeni.

Ha nincsen idő a táblaképek készítésére, készíthetünk könyvjelzőket. Egy 15x3 cm-es kemény papírcsíkra aranyfóliából kivágott különböző mintákat ragaszthatunk, vagy egy egységes háttérre különböző motívumokat, pl. a kép részleteit festhetjük.

Ajánlott korosztály: 8-12 évesek

Összeállította: *Láda Bertalan*

FELJEGYZÉSEK:

ASSZONYOK KRISZTUS SÍRJÁNÁL

A táblaképen a kereszténység legnagyobb ünnepének, a húsvétnek két jelenetét látjuk. Asszonyok látogatása a Szent Sírnál a keskeny képtér előterét tölti ki, míg a „Noli me tangere” pillanata a háttérben látható.

A középkorban még több darabból álló oltár egyik szárnyképével állunk szemben. A valószínűleg Augs-burgban működő festő neve nem ismert, ám a táblakép stílusjegyeit nyomon követte a művészettörténeti szakma és a műhely, valamint „vezető mesterének” alkotói fázisát 1470 és 1500 közé helyezte. Ezért kapta az alkotó az „1477-es Mester” szükségnevet. Az oltárkép Simor primás jóvoltából került Magyarországra, aki 1876-ban vásárolta meg Regensburgban. Az asszonyok látogatása a Szent Sírnál nyugaton a korai középkortól a XII. századig a feltámadás eseményének legfontosabb ábrázolási típusa volt. Mind a négy evangélista beszámol a keresztre feszített Krisztus sírjához zárándokló, illatszereket és balzsamot vivő asszonyokról. Kiletük azonban nem egyértelmű. Máté két asszonyt említ (Mt 28,1-8): Mária Magdolnát és a „másik Máriát”. Márk Mária Magdolnáról, Jakab anyjáról, Máriáról és Szaloméről ír, Lukács pedig Mária Magdolnán kívül Jakab anyját és Johannát nevezi meg.

A háttérben látható „Noli me tangere” (Ne érints meg engem!) jelenetről egyedül János evangélista írt (Jn 20,14-18). Jézus, a feltámadt Emberfia megjelenik Mária Magdolnának, aki őt először kertésznek gondolja, majd

„1477-es Mester”:

Asszonyok Krisztus sírjánál

1490 körül, fa, tempera, 126x66 cm

felismervén, meg szeretné érinteni Krisztus bíborszínű leplét. Noha méretét tekintve Krisztus kisebb a sír körül álló asszonyoknál, a kép közepén helyezkedik el és kereszt zászlajával, valamint saját testével „bizonyítja” a feltámadás tényét. A két külön jelenetet Mária Magdolna személye kapcsolja össze, aki kétszer jelenik meg a képen azonos ruhában. Ezt szimultán ábrázolásnak nevezzük. Az előtérben az ő kéztartása feltűnő, kifejezi meglepettségét és ijedtségét. Az angyal élénk színű ruhájával, és a fehér halotti lepellel, amit tart, magára vonja a néző tekintetét. Ő az, aki elmondja az asszonyoknak a feltámadás hírét és bizonyítékképpen megmutatja nekik a halotti leplet. Az angyal szárnyait egy pávától, a legékesebb tollú madártól kölcsönözte. A kitért farktollak az égboltot szemléltetik. A páva húsa lassan romlott, ezért gyakran az örök élet jelképeként is szerepelt. Így hangsúlyozta ki

a festő, hogy az angyal az égi szférába tartozik. Itt is jól megfigyelhető a részletek szép és aprólékos kidolgozása. Ezt követhetjük nyomon a természeti háttér megformálásában, amely a képen belül önálló egységnek tekinthető. Joggal feltehetjük csoportunknak a kérdést: mi lehetett a festő szándéka a háttérrel?

Vagyis a feltámadás jelenetében a nappali környezet a fény, az örök életre utal. Így közvetíti a kép a keresztény ünnep üzenetét: Jézus él és megváltott minket az örök haláltól! Fontos megbeszélni a csoporttal, hogy vajon

mi lehetett a szárnyasoltár többi részén? Mit találna még tartalmilag ehhez a táblához? (Ha a gyermekek még kicsik, csak a látható jelenetekre koncentráljunk!)

Viszonylag gyorsan és egyszerűen hasonló edényeket lehet készíteni, mint amelyekben az asszonyok balzsamot és tömjént vitték a sírhoz.

Elkészítés: a keménypapírból hengert formálunk, melynek külső felületét ragasztóval vonjuk be. Ezután – az előre méretre vágott – csomagolópapírt/alufóliát rátekerjük. Ha keménypapírból elkészítjük a henger alját is, a gyerekek otthon például ceruzatartónak is használhatják.

Mivel a kenetvivő asszonyok ábrázolása gyakori a művészettörténetben, érdekes lehet néhány példával összevetni az Esztergomban látható oltárképet. Ehhez illusztrációkat használjunk! Pl. freskó a Szent Márk templomból, Firenze, 1436-45; Giotto freskója az Arénakápolnában, 1305; a Klosterneuburgi szárnyasoltár külső szárnya, 1331.

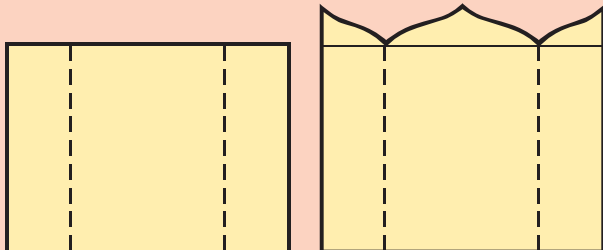
Ajánlott korosztály: 3-8. osztályosok

Összeállította: *Sábitz Katalin*

Keménypapír, olló, ragasztó, színes csomagolópapír vagy alufólia, esetleg kész papírhenger.

Hogy érthetővé váljon a szárnyas oltár formája, keménypapírból magunk is elkészíthetjük! Ehhez csak ollóra és papír/kartonlapra lesz szükség:

A saját alkotásokat díszíthetjük rajzokkal, netán magazinokból kivágott színes képekkel vagy fényképekkel.

Nagyobb gyermekeknél érdemes összevetni a négy evangélista leírását a tárgyalt oltárképpel. (Mt 28, 1-8; Mk 16, 1-8; Lk 24, 1-9; Jn 20, 14-18) Kellemes élményt nyújthat, ha a hallgatósággal közösen bontjuk ki a kép részleteit és tartalmi üzenetét. Ha a diákokat négy csoportba osztjuk, akkor az előre kiosztott bibliai részleteket a csoportok önállóan vizsgálhatják meg és vethetik össze a képpel.

Másik módszer, ha négy önként jelentkezőt kérünk, akik felolvassák a kijelölt idézeteket, majd a hallgatóság közösen megbeszéli az eltéréseket szöveg és szöveg, illetve szöveg és kép között.

FELJEGYZÉSEK:

EVAGATIONES SPIRITUS

A festmény eredete bizonytalan, feltehetőleg egy osztrák festő készítette, amikor a vallásos képek már fontos szerepet játszottak az emberek hétköznapi életében is. A kép címe latinul Evagationes spiritus. Jelentése: a tévelygő lélek gondolatai.

Miért vannak a képen a tárgyakhoz vezető piros vonalak? – ez a leggyakoribb kérdés a gyerekektől. A rejtély megoldása, a meglévő kép hiányzó jobb oldali párdarabjában található, ami feltehetően a feszület alatt (buzgón de szórakozottan) imádkozó férfit (férfiakat) ábrázolt. Így a hiányzó jobb oldali képről induló piros vonalak a már előttünk lévő táblaképen, az imádkozó elkalandozó gondolataihoz vezetnek: a mulandó földi javakhoz (piperézkedő hölgyhöz, kelmékhez, kincseket rejtő ládákhoz, boroshordókhoz, felszerszámozott paripához). A kép célja az volt, hogy figyelmeztessen: a helyesen, fegyelmezett imádkozó gondolatai az igaz értékek felé vezetnek, a Megváltóhoz és nem a mulandó, földi szépségekhez és kellemes dolgokhoz.

Felhívhatjuk a figyelmet a zöld és piros színek kiegészítő kontrasztjára, a ládákon megfigyelhető többszörös perspektívára a képmezőn belül, a hölgy fejfedőjére, ruhájára, stb.

A képtábla hátsó oldala is festett: Krisztust az Olajfák hegyén imádkozva mutatja. Ez a táblakép az olvasni nem tudókhoz szólt, szemléletesen illusztrálta a keresztény hit igazságát és a hitbuzgóság fontosságát.

Papírtekerics korszakolással és jellegzetes ruhákba öltözött párokkal, szókárttyák, korabeli ruhákat utánozó jelmezek, tárgymásolatok.

Osztrák festő (?):
EVAGATIONES SPIRITUS

1430 körül, fenyőfa, tempera 58,5 x 46,5 cm

Még a festmény megtekintése előtt egy arról készült, fénymásolatot osztunk ki a gyerekeknek, amelyről egy nagyobb részletet előzőleg kivágtunk. A feladat a festményünk hiányzó részének megrajzolása. Miután a gyerekek végeztek, nézzék meg egymás alkotását, mondják el, ki, mit rajzolt. Ezek után keressük meg a festményt!

A következő feladat az alkotáson lévő tárgyak megismerése. A csoport egyik fele a képen lévő tárgyakat írja körül, a többiek ezeket kitalálják, és megmutatják, hol vannak. Az ülő hölgy öltözékét nézzük meg, és próbáljuk kitalálni, mikor és

melyik korban élhetett. Ehhez segítségül a kivágott, különböző öltözékben lévő alakok és egy papírtekercs-re felírt korszakok összeegyeztetése szolgál.

FELJEGYZÉSEK:

A festmény megértéséhez egy 1430 körül készült dél-német fametszetet hívunk segítségül, amelynek címe: „Az ájtatosan és szórakozottan imádkozó ember”. A gyerekek csoportokban dolgoznak. A feladat a következő: a kiosztott dél-német műalkotás másolatához, szókérttyákat (edények, szépítkező hölgy, öltözékek, felszerszámozott ló, boroshordók, angyal, szórakozottan imádkozó, buzgón imádkozó, gondolatvonalak, Krisztus, koponya) kapnak, amelyeket a festmény megfelelő helyére kell tenniük. Majd a különbséget és a hasonlóságot kell megtalálniuk a két alkotás között.

A jelmezek kiosztása után a gyerekek eljátszák a festmény és a hiányzó részek jelenetét és a szereplők gondolatát mondják el. „Szeretnék egy új ruhát, egy kincssel teli ládát! Krisztus sebeit fogom gyógyítani!” – így szólnak az imák a gyerekektől. Utána megkérdezzük tőlük, hogyan érezték magukat szerepeikben.

Ajánlott korosztály: 3- 6. osztályosok

összeállította: *Joó Julianna*

BALASSI (BALASSA) BÁLINT PORTRÉJA

Laminált kártyák, nyomtatott képek, mente; CD lejátszó, reneszánsz és barokk zenelemezek, táncrendeket mutató könyv.

A félalakos portré XVII. századi magyar festő alkotása, egyben az egyetlen hiteles Balassi Bálint képmás, amely relatív híven őrizi a vitéz-költő arcvonásait. Kisebb kiegészítésekkel, jó állapotban maradt fenn, hiszen közvetlenül a Ragályi-Balassa család tulajdonából került a Múzeumba. A kép alján egy felirat olvasható:

„*Valentinus Balasa Gyarmath Capitaneus Agrientis In Exercitu Mathiae Archiducis Chyliarcha, In Assultu Strigoniensis De-Pugnationis Turcis Traiectus, Glorior pro Patria Occubuit 1594, Aetatis Saue 33.*”
Tehát az oszmánok ellen harcoló nemesi származású költő, egyben esztergomi várkapitány is volt és halálát a haza dicsőségéért az 1594-es esztergomi harcban lelte. 33 éves korában ábrázolta őt a festő.

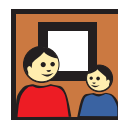
A portré a barokk nemesi reprezentáció egy jelentős példája. A kutatás szerint metszet, esetleg egy miniatűr jegyajándék után készülhetett. A család ősgalériájába szánt alkotáson a költő vitézi jelvényekkel jelenik meg: egyik kezével kardját markolja, a másikban a hadvezéri botot tartja. Tollas, díszbogláros, kék színű, szőrmével bélelt fövege alatt könyv látható, melynek lapjai közül kilóg a költő papírtekercsre írt jelmondata: „*Arte & Marte*”. Ruházata megfelel a XVII. század nemesi férfi viseletének. Kék színű, szőrmével bélelt, állógallérú mentéjét, sűrű széles sávban futó aranypaszománt díszíti. Derékig érő, testhezálló, piros dolmányát aranycsattal záródó, ékköves díszöv és zsinóros aranygombok fogják össze, míg az ujjaknál sűrű gombsor és hímzett selymekézelő figyelhető meg.

Balassi (Balassa) Bálint portréja

XVII század eleje

Olaj, vászon, 117 x 86 cm

Először szétosztunk egy-egy kártyát a diákok között, melyeken Balassi *Kiben bűne bocsánatáért könyörgött, akkor hogy házasodni szándékozott* című versének ismert sorai olvashatóak. (Ezt a versét 1584-ben, házasságkötése előtt írta, és lírai önéletrajzában 33. versként szerepelteti, közvetlenül a Júlia-ciklus előtt, az ifjúkori költemények lezárásaként. A versfőkösszeolvasása a költő birtokos jellel ellátott nevét adja ki: BALASSI BÁLINTHE.) Illetve ez a vers az Istenes verseinek egy kiemelkedő példája, a 9-10. osztályos diákok a magyar irodalmi tanmenet részeként ismerhetik. Feladatuk tehát

sorba rendezni a kapott kártyákat, és így megtalálni, melyik képhez is lehet kötni. Így jutunk el a portréhoz, ahol a továbbiakban megidézzük Balassi korát. Megkérjük az egyes csoportokat, amelyek a kártyák kiosztásakor kialakultak, hogy mindenki nevezzen meg egy kortárs alakot eddigi irodalmi, történelmi ismeretei alapján. Így a két tantárgy is összekapcsolásra kerül. Beszélgetünk a korról, Balassi életéről, költészetéről. Ezt követően az öltözetén keresztül próbáljuk megismerni a kordivatot. Mente, dolmány megnevezése után, érdemes laminált lapokon bemutatni a kor női viseletét is, más korabeli magyar és külföldi nemesi családok portréin látható ruházatokat is. A kor zenei művészetén (zenehallgatás) keresztül tovább fejtjük a történelmi áttekintést. A róla Balassi strófának elnevezett kilencsoros versszak kialakítását a kor tánczenéi ihlették meg; mai kifejezéssel élve ezek reneszánsz táncdalok. A zenei ihletettség azonban a legtöbb, egyéb formájú költeményénél is felismerhető; versei nagy részét énekszóra képzelte el, s nyilván úgy is adta elő baráti köreiben. (Ő maga több hangszeren is játszott, és szép énekhangja volt.) Majd egy térkép segítségével megismerjük: mi folyik közben a nagyvilágban? Színes nyomtatott lapokon, személyek, helynevek,

tárgyak szerepelnek, amelyeket egy (akár jelzett) pont-ra kell helyezniük a csoportoknak. Beszélgetéssel egy-bekötve kiderül, hogy milyen érdekes felfedezések történtek ebben az időben: 1577-80 között Drake admirális körbehajózza a Földet; Simon Stevin 1586-ban felfedezi, hogy két eltérő tömegű test egyenlő gyorsulással esik le; Hollandiában 1590-ben elkészül az első mikroszkóp.

- 1 Bocsásd meg, Úristen, ifjúságomnak vétjét,
Sok hitetlenségét, undok fertelmességét,
Töröld el rútságát, minden álnokságát, könnyeb-
bítsd lelkem terhét!
- 2 Az én búsult lelkem én nyavalyás testemben
Té-tova bujdosik, mint madár a szélvészben,
Tőled elijedett, tudván, hogy vétkezett, akar esni
kétségben.
- 3 Látja magán való szántalan nagy sok jódat,
Kiért, tudja, téged nem tisztelt, jól tölt urat,
Háládatlanságát látván hamis voltát, ugyan szégyen-
li magát.
- 4 Akarna gyakorta hozzád ismét megtérni,
De bűnei miatt nem mér elődben menni,
Tőled oly igen fél, reád nézni sem mér, színed igen
rettegi.
- 5 Semmije sincs penig, mivel elődben menjen,
Kivel jóvoltodért viszont téged tiszteljen,
Vagy alázatosan, méltó haragodban tégedet
engeszteljen.
- 6 Sok kísértet éri, mindenképpen rettentí,
Veled ijeszgeti, kétségre sietteti,
Ki miatt majd elvész, ha vele jól nem téssz, magát
Pokolra ejti.

Minden csoportnak írnia kell egy érvelést (pl. az esőerdők védelméért, az éhező gyere-
kekért, a magyar nyelv megőrzéséért). A szövegbe,
amely Balassi korának nyelvezetét idézze, olyan
szavakat is bele kell szőniük mint például: kapribogyó,
kemence, lazac, államigazgatás, kolera, rúzs, zacskós-
leves, csigalépcső, stb. Ezzel izgalmas fordulatokat

idézhetünk elő a fogalmazásokban. Minden csoport egy
tagja, mentébe bújva, előadja az elkészített szöveget a
többieknek, megidézve Balassi korát. Másik lehetőség:
A csoportoknak megmutatunk pár reneszánsz vagy kora
barokk tánclepet. A kisebb csoportokra osztott
egységek más-más zenére saját koreográfiát készítenek.

Ajánlott korosztály: 13-18 évesek

összeállította: *Andrási Erika*

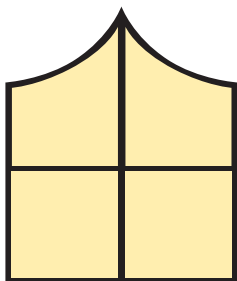
FELJEGYZÉSEK:

A SZÁRNYAS OLTÁR MINT A KÖZÉPKOR „KÉPREGÉNYE”

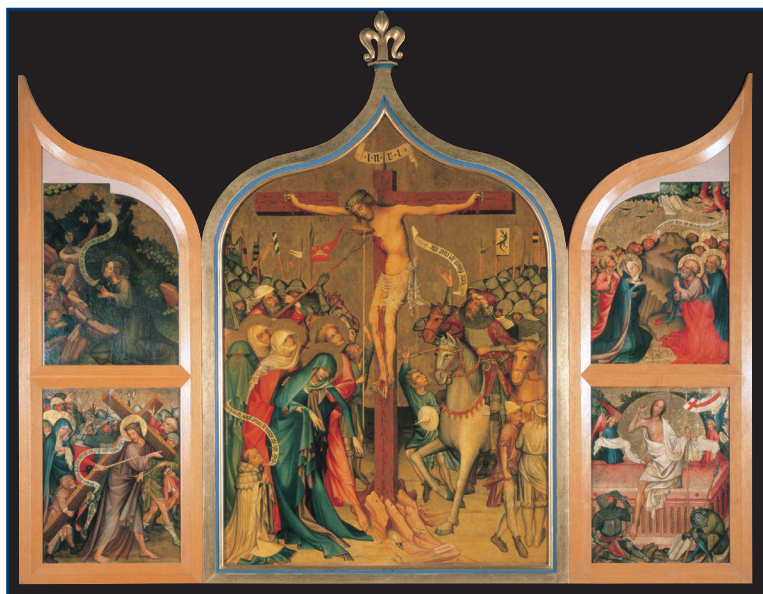

Zsírkréta, rajzlap (előrerajzolt A/4), képek: egy oldal, szabadon választott képregényből (mondatbuborék legyen benne)

A magyarországi szárnyasoltár-festészet egyik leg szebb darabja a templom egyik mellékoltárára készült. A XIX. században az oltár ugyan predellája elégett, de másolatban fennmaradt a latin nyelvű felirat, amely tartalmazza a készítés évét, és megnevezi a megrendelőket. Az egyik, Petösfia Miklós győri kanonok, a budai várkapolna kántora, aki a Thomas de Coloswar-nak nevezett festőt megbízta az oltárkép megfestésével. Thomas de Coloswar az első magyar oltárképfestő, akinek ismerjük a nevét. A kiemelkedő színvonalú alkotó a közép-európai, úgynevezett internacionális gótika kései, összefoglaló jellegű, de önálló, egyéni formanyelvét megtaláló mestere. Stílusa, és az alakok megfestése a korabeli cseh táblaképfestészethez és a kódexfestészethez hasonlít. E mellett azonban olyan új problémakör is foglalkoztatja, mint a perspektivikus ábrázolás és az arcok portrészzerű megjelenítése. Luxemburgi Zsigmond magyar király (1387-1437) és német-római császár udvari művészeti köréhez tartozhatott, akit a garamszentbenedeki oltárképen elegáns lovagként, a Kereszt alatt jobbra látható római százados képében meg is jelenített.

A mozgatható szárnyak belső oldalán Krisztus szenvedéstörténetének jelenetei közül az Olajfák

Kolozsvári Tamás: Kálvária-oltár

Garamszentbenedek

(bencés kolostortemplomból, eredetileg talán a plébániatemplomba készült)

1427, tempera és arany, fa

középkép mérete: 242 x 177 cm

hegye, a Keresztvitel, a Feltámadás és a Mennybemenetel látható. A szárnyasoltár csukott állapotában négy szent életét ábrázolja a megrendelők, vagyis a szerzetesek számára. Szent Benedek, Szent Egyed, Szent Miklós legendájának csodás elemei mind

utalások Jézus Krisztus keresztáldozatára, az Oltáriszentségre és a megrendelőkre. A negyedik külső kép elveszett. Az oltár 1872 körül, az apátsági templom neogótikus felújítása előtt, eredeti kerete nélkül, szét szedett állapotban került Simor János érsek képtárába.

Elsőként tisztázni kell a gyerekekkel, hogy mi is az a szárnyasoltár. Mikor használták?

Mi volt a funkciója, hogyan használták? Meséljük el nekik hogy mikor volt nyitva és mikor volt csukva az oltár!

A kép előtt állva megkérjük a gyerekeket, hogy pár szóval mondják el, hogy mit látnak a szárnyasoltár képein. Kinek a történetét meséli el ez a pár kép, s honnan tudható mindez? Ha tudják, nevezzék is meg az adott jeleneteket! Ha nem megy, akkor kiegészítéssel vagy az egész jelenet elmesélésével segítsünk! Emeljünk ki az öt képből pár érdekes dolgot!

Az Olajfák hegyén: Mi történt ott? Kik vannak a képen? Látjuk-e az angyalt a kehellyel? (a kehely utalás az Oltáriszentségre) Jézus milyen színű ruhában van? (lila: a szenvedés színe) Mi történik még Jézussal az Olajfák hegyén, ami nincs rajta a képen?

Keresztvitel: Kiket ismerünk fel a képről? (Mária, katonák, Jézus) Ki az a kis alak, aki segít Jézusnak cipelni a keresztet? (Cirenei Simon) Miért festette meg így a festő? (méretbeli különbséggel érzékelteti a festő a fontossági sorrendet) Kik lehettek még ott, akik nincsenek rajta a képen? (Veronika, Szent János, Mária Magdolna) Hol folytatódik a történet? Melyik a következő jelenet a történetben?

Keresztre feszítés: Miért ez a legnagyobb kép? (ez a legfontosabb esemény, a megváltás) Krisztus keresztje a kép közép részén van felállítva. Kiket Krisztustól jobbra? (Szent János, Mária, Asszonyok, katonák, egy kis alak) Ki lehet ez a kis alak? (Ő a megrendelő) Nem illik bele a képbe, mert nem volt jelen Krisztus keresztre feszítésénél. Szokás volt azonban, hogy a megrendelőket ráfestik képre. Miért kicsi a megrendelő alakja is? (Ua. mint Cirenei Simon esetében.) Kiket látunk Krisztus balján? (katonák, és a vezetőjük Luxemburgi Zsigmond magyar király) Meséljük el röviden, hogy Zsigmond és a festő kortársak voltak! Hol folytatódik a történet? Melyik a következő jelenet a történetben?

Feltámadás: Kiket látunk a képen? Mit csinálnak? Jézus egy zárt koporsóból lép ki, a katonák azonban nem veszik észre, mert alszanak. (Krisztus a feltámadás zászlóját tartja a kezében.)

Mennybemenetel: Kiket látunk a képen? (apostolok, Mária) Melyik képeken láttuk már őket? Hol van Jézus? Érdekes, hogy a lábnyoma ottmaradt a hegyen, ahonnan felment a mennybe.

Ha összeállt Jézus élete az Olajfák hegyén jelenettől egészen a Mennybemenetelig, akkor kérdezzük meg, hogy a gyerekek milyen jeleneteket ismernek még Jézus életéből, amelyeket nem festett meg a festő! Esetleg illusztrációkkal segíthetünk. (születés, Pilátus előtt, kigúnyolás, keresztelés, csodák stb.) Az említettek és a látottak közül melyek tartoznak Jézus szenvedéseihez? (A képen látottak közül az összes.)

Adjunk körbe egy képregényt, és kérdezzük meg, hogy milyen hasonlóságokat vesznek észre a képregény és az oltár között! (képek négyszögű keretben ugyanúgy mesélnek el egy történetet írás nélkül) Miért lehetett erre szükség? A középkorban mikor készült a festmény? A templomba járó emberek nem tudtak olvasni, így

nem olvashatták a Bibliát, amelyben a történet szerepel. Latinul sem tudtak, ami ahhoz kellett volna, hogy a pap misén mondott szövegeit megértsék. Így az oltárkép maradt egyedül, amelyből megismerhették Jézus és a szentek történetét. Hogy még érthetőbb legyen a történet az emberek számára, a festő gyakran a saját korának megfelelő ruhákban festi meg a szereplőket, és olyan alakokat is megfest, akik a kortársai voltak (Luxemburgi Zsigmond). (Nagy Szt. Gergely: „Az oltár a szegények bibliája.”)

Azért nem egészen igaz, hogy szöveg nélküli az oltárkép. Melyik jeleneteknél látunk szöveget? Kérdezzük meg a gyerekeket, hogy szerintük mi lehet ez a szöveg? (mondatszalg) Segítik a képek megértését, ugyanúgy, mint a képregényben a szöveg-buborék. Meg lehet kérdezni, ki olvas otthon képregényt.

Ezt a beszélgetést egy kis alkotás követheti, ahol a gyerekek saját életükből egy négyjelenetes képregényt készíthetnek. Rajzolják meg, majd színezzék ki a négy legfontosabb jelenetet eddigi életükből!

ajánlott korosztály: 8-12 évesek

összeállította: Vereckei András

FELJEGYZÉSEK:

KALÁSZOS MADONNA

Vászon zsákban búzakalász, csipke, kis bábu, játékló, dió, ruhaanyagok, fadarab, fésű, játékkard, sodronydarab, egyéb tárgyak, körülbelül annyi, ahány tagja van az osztálynak, csoportnak. Kartonpapír, színes ceruzák, tempera, ecset, tál, ragasztó, olló, előre elkészített gipszkorongok, mágnes darabok, biztosítótű, laminált lapokon nemesi címerek.

A táblakép központi részében Szűz Mária látható kezében a gyermek Jézussal. Mária fején korona, tehát itt mint az ég királynője jelenik meg. Két oldalán aranyszövésű drapériát tartó angyalok lebegnek. Mária ruháján hímezett búzakalász minta figyelhető meg, ezért jellemezhető az ábrázolás Kalászos Madonnaként. Mária lábainál egy lovag imádkozik, akit a festő még hatalmas méretű címerével és egy szövegszalaggal is nyomtatékosít. Valószínűleg az ő megrendelésére készülhetett a kép.

Fő célunk, hogy e kép segítségével a gyermekek megismerkedjenek a lovagi erények és életmód jellegzetességeivel. A Mária-kép rövid elemzésével kezdünk, közben a gyerekek kézbe vehetnek a képen fellelhető anyagokat és motívumokat, pl. búzakalászt, kardot, sisakot, angyalszárnyat, mintás

A Halleini oltár mestere:
KALÁSZOS MADONNA

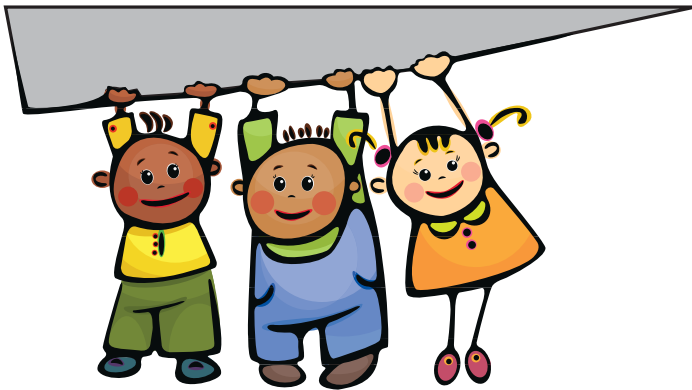
1440-1450 körül, Fa, tempera, 60,5 x 45 cm

anyagokat. Így tapintás útján nyomtatékosodhatnak bennük a táblaképen látható részletek.

Ezután mindenki, aki kapott valamilyen tárgyat, elmondja, hogy az hol látható a képen és vajon mit jelenthet? A gyerekek figyelmét rávezetjük a térdeplő alakra, akiről kiderül, hogy ő egy lovag, hiszen páncélban van. Párbeszédet kialakítva, kérdésekkel vezetjük rá őket a lovagi élet és a középkori szokások jellemzőire. Megbeszéljük, hogy a királyi udvarban az udvari lovagokat az udvari apródok segítették, akik 10 éves

koruktól válhattak apróddá. A beszélgetésben rákérdezhetünk arra is, hogy milyen híres lovagokat ismernek más mesékből, rajzfilmekből? A magyar és a történelem órák élményeit felhasználva beszélgetünk a hét fő lovagi *erényről* (bátorság, becsületesség, bőkezűség, erkölcsösség, hűség, állhatatosság, mértékletesség), a lovagi *feladatokról* (harc a keresztény hit megvédéséért, részvétel lovagi tornán, nők védelmezői, stb.). Nagyon fontos, hogy az erények jelentését is megbeszéljük a gyerekekkel, vagyis tisztázzuk, hogy melyik szó, mit jelent.

Ha említették, megkérjük őket, hogy meséljék el Kinizsi Pál vagy Lancelot lovag történetét. Ezzel kapcsoljuk össze a kép, a lovagok, és a mesék, legendák világát. Rávezetjük a gyermekek figyelmét a kép bal sarkában látható lovagi címerre és annak funkcióit is ismertetjük velük (általában felismerhető volt az adott lovag a harcban, vagy a lovagi tornán). Ezek után eláruljuk nekik az ábrá-

zolt lovag nevét is: Praun Bernárd. Ezt követően híres magyar családok címereiről is mutathatunk képeket, és ezek címerállatairól beszélgetünk.

A gyerekek különböző technikákkal elkészítik saját címereiket. Itt fontos elmagyarázni, hogy saját családnevükből induljanak ki, vagy egy olyan tárgyból, ami köthető kedvenc tevékenységükhöz. Lehet velük például papírból kivágott korongra rajzolt címert készíttetni. Miután elkészültek, mindenki elmondhatja, miért rajzolt egy adott címerállatot vagy tárgyat. Ezenkívül lehet gipszből (előre) kiöntött lapokra festeni „saját” címereket, erre mágneset ragasztani és már kész is a hűtőmágnes. Esetleg fémlapokra domborítással alakíthatják ki az elképzeléseiket, amelyeket kitűzőként viselhetnek. Az utóbbi két tárgyat is hazavihetik a gyerekek.

Ajánlott korosztály: 9-11 évesek

összeállította: *Andrási Erika*

FELJEGYZÉSEK:

KALÁSZOS MADONNA

Rajzlap – amennyiben lehetséges A/3-as méretű, színes- és grafitceruza, zsírkréta. Ha külön terem rendelkezésre áll, a nagyobb felületek kitöltéséhez vízfesték, ecset, öblítő tálka. Szentek lexikona.

Az álló formátumú táblakép műfaját tekintve közelít a fogadalmi képekhez. Ezeket – főleg kegyképeknél, de gyakran patrónus szentek oltárainál – hálából vagy segítség megnyerése céljából készítették el. Mária vagy a beavatkozó szent „csodáját”, a fogadalomtevő helyzetét és sokszor az esemény pontos idejét is dokumentálták. Egyes személyek és közösségek – a falu, a város, az előljárók, testületek – egyaránt tehettek fogadalmat képek állítására. Általában betegséggel, járványokkal, természeti csapásokkal, katasztrófákkal, balesetekkel függnek össze, amire a fogadalmi kép általában utal is.

A táblakép központi alakja a kecses, fiatal nőként ábrázolt Madonna. Mária alakjában a szokásos ábrázolások ismert elemeinek sajátos vegyítését figyelhetjük meg. Termékenységre és szeplőtelen fogantatására utal a kalászos köpönyeg valamint dús, hullámzó aranyhaja s ehhez a mennyek királynőjeként koronát visel, karján tartva Isteni gyermekét. A Kalászos Mária egy olyan Mária-képtípus, ahol az Istenanya kalászosokkal hímzett ruhában, kibontott hajjal, legtöbbször összetett kézzel imazsámolyon vagy a jeruzsálemi templomban, néha a gyermek Jézussal együtt jelenik meg. A középkor teológiai irodalmában a Szűz anyaságára utalva tér vissza a kép: Mária a jó szántóföld, mely magvetés nélkül bőséges kalászosokat termett. Az ikonográfiai motívum

A Halleini oltár mestere:
KALÁSZOS MADONNA

1440-1450 körül, Fa, tempera, 60,5 x 45 cm

valószínűleg a XIV. századi német apácakolostorokban fejlődött ki. A XV. századtól Dél-Németországban és Ausztriában gyakori képtípus volt, de kedvelték a grafika és a szobrászat műfajában is. Mária kezében a gyermek Jézus látható, aki az eredeti, Ádám és Éva által elkövetett bűntől való megváltást jelképező almát tartja kezében.

Másik fontos szereplője a képnek a nagyméretű címere alapján pontosan beazonosítható salzburgi Bernhard Praun lovag, aki Mária közbenjárását kéri. Fohászának mondatzsalagján latin nyelvű felirat jelenik meg: „O sancta Maria virgo ora pro nobis ora/ Ó Szent

Szűz Mária, imádkozz értettünk, imádkozz!” A bűn elutasítását szemlélteti a lovag térde alá szorított és kardjával leszúrt sárkány, azaz maga a sátán. A Madonna mögött két angyal díszes, gránátalma motívumos drapériát tart.

A zárt kompozícióban statikusan felépített képi elemekkel találkozunk. Jól megfigyelhető a vallásos ábrázolásoknál is használt jelentőségperspektíva: a testméretek a valóságostól eltérnek. Ez főként a szemből ábrázolt Madonna és a profilban látható lovag alakjának összehasonlításánál figyelhető meg. Bár a táblakép sérült és pl. a drapéria aranyozása, a pántoskorona vagy a lovag páncéljának színei hiányoznak, kijelenthető, hogy a három alapszínen (aransárga, vörös, kék) kívül, csak a sárkány esetében jelenik meg egy kevert szín, a zöld. A festő neve ismeretlen, de a táblaképet annak a mesternek/műhelynek tulajdonítják, aki 1440 körül a salzburgi Museum Carolino Augusteumban őrzött halleini oltárt is festette.

A kép előtt állva megkérdezzük a gyerekeket, hogy észrevesznek-e valami különöset a képen lévő három főalakon? A kérdés az alakok jól észrevehető méretbeli különbségeire vonatkozik – Mária alakja sokkal nagyobb, mint a lovag, ha a lovagot vesszük emberi magasságúnak, akkor a Madonna majdnem kétszer akkora, mint a lovag. Mária méretének magyarázatára finoman rá lehet vezetni a gyerekeket élőkép segítségével is: egy fiú és egy lány beáll Mária és a lovag tartását utánozva a többiek elé, majd a lovag elmondja fohásztát. Vélhetőleg, mikor a lovag megszólal „Mária” ránéz. Ha így történik, akkor itt le kell állítani a jelenetet és kiemelni a képen látható szereplők közti nem létező szemkontaktust. Ezzel rá lehet őket vezetni – megmutatva a képen a tekintetek irányát – arra, hogy Máriának külön tere van, ő egyfajta vízióként jelenik meg a lovag képzetében. Az égi és a földi szféra különbségének részletei a glóriák: Mária és a gyermek Jézus fejénél jelen vannak, hiszen ők szentek. A lovag ezért kérheti Mária közbenjárását saját lelki üdvéért. Fontos tehát kitérni magára a fohászzkodásra, könyörgésre is. Miért könyörög valaki? (Gyakorlatilag bármiért lehet, pl.: jó termés, hosszú élet, isteni segítség, védelem, jó osztályzat) Miből látjuk, hogy könyörög a lovag? (Testtartásából és kéztartásából, a térdre borulás; az imára kulcsolt kéz) Kihez szokás könyörögni? (Általában Istenhez, Jézushoz, szentekhez, világi életben felsőbb rangú személyhez, mint pl. uralkodóhoz.)

A méretbeli különbségek és tartalmi kérdések megbeszélése után rá lehet kérdezni az arcok ábrázolására, a portréhűség problémájára is. Jó megfigyelni, hogy a képen belül hasonlóak az arc-megoldások, hogy az erőteljesen megrajzolt szemhéjú, kerek szemek minden szereplőnél azonosak, hogy mindenki mosolyog. Érdemes arra is felhívni a figyelmet, hogy a földre letett címer három részből áll: pajzs, rostélyos sisak és az abból kinövő jelvény, a címerállat maga.

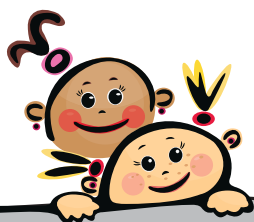

A beszélgetést alkotómunka követheti, ahol a rajzlapokra a képhez hasonló kompozíciót rajzolunk, ill. festünk, de a gyermekek lovag helyett önmagukat ábrázolják, Mária helyére pedig le-rajzolják saját védőszentjüket, esetleg választanak maguknak kedvenc szentet. Találják ki azt is, hogy miért könyörögnek, és úgy írják meg a mondatszalag szövegét is. Sokat segít, ha előzetesen fénymásolatokat készítve, kivágjuk Mária alakját, a lovag arcát és a gyerekek hozott fénykép alapján saját arcukat ragasztják be a sisak alá, a drapéria elé pedig neveik alapján, védőszentjüket festik meg.

Ajánlott korosztály: 8-12 évesek

Összeállította: *Garamvölgyi Csaba*

FELJEGYZÉSEK:

KRISZTUS A HIDEG KÖVÖN

A múzeum tulajdonában lévő táblakép Ipolyi Arnold, nagyváradai püspök gyűjteményéből került a múzeum tulajdonába. A hátulján egy XVIII-XIX. századi felirat olvasható: „Perceing tableau peint par Lucas de Layde provenant du prieur l'abbaye des moines de Cytot pres Dijon” (a képet a Dijon-hoz közeli cytoi apátság egyik szerzetese, Laydeni Lukács festette). Ez a felirat a táblakép keletkezése után kb. 300 évvel került a hátoldalra, tehát nem tekinthető mérvadónak a festő személyét illetően.

Ismeretlen németalföldi festő:
KRISZTUS A HIDEG KÖVÖN
1490 körül, Fa, tempera 75x59 cm

Az előtérben Krisztus egy kocka alakú kőn elgyötörten ül. Kezei gúzsba kötve, mellette ott láthatók a szenvedés eszközei: a kalapács, szögek, egy vödör, mögötte a nagyméretű, letett kereszt, lábainál ruhája, fején a töviskorona. Bár Krisztus teste a középtengelyben helyezkedik el és a kép magasságának majdnem háromnegyedét elfoglalja, további jelenetek teszik mozgalmassá a kép terét. A középtérben két szimultánábrázolással találkozunk, hiszen Krisztus passiójának további részleteit figyelhetjük meg. A bal oldalon látható a keresztút azon jelenete, amikor Krisztus felveszi a keresztet és elindul a Golgota felé, katonák ütlegetése közepette.

A jobb oldalon azt láthatjuk, amint Krisztust megfosztják ruháitól, megszégyenítik. A háttérben a zárójelenetet figyelhetjük meg: a Golgotán már három keresztet állítottak fel, középen Krisztust, jobbján a megtért latort, Dizmaszt, balján a pokolra kerülő Gesztasztakit sejteti a festő. A kép középtengelyében, kékes árnyalattal festve, Jeruzsálem városának

sziluettje és az égbolt látható.

A jelenetek sorrendje és ezzel a szenvedés útvonala világosan kirajzolódik: első a kereszt felvétele, második a ruhától való megfosztás, harmadik a Krisztus pihenése, a negyedik pedig a keresztre-feszítés.

A Krisztus a hideg kőn ábrázolás ritka. Nem találunk rá utalást a Bibliában. Két olyan író ismert, akik írásaikban felidéztek az elgyengült Krisztus képét: Ubertino di Casale (1259-1330) és Szent Bernát (1380-1444). A ruhától való megfosztás szintén nem bibliai eredetre tekint vissza, hanem egy apokrif iratra,

Nikodémus evangéliumára.

A táblakép arra szolgált, hogy az előtte imádkozó hívő jobban azonosulhasson Krisztus személyével, jobban átérezze azokat a gyötrelmeket, amelyekkel megváltotta az emberek bűneit. Az aránylag kis méret is a személyes szférában történő használatra utal. Ezt a képtípust devóciós képnek nevezzük, a XV. században nagyon elterjedt volt.

„Legyél te is ereklyevadász!”

A foglalkozás a kép elemeinek megbeszélésével kezdődik, lehetőleg kérdések alkalmazásával. Utaljunk a Húsvétra is!

Kiegészítésképpen kitérhetünk Nagy Constantin római császárra, aki a kereszténységet államvallássá tette 313-ban, édesanyjára, Szent Helénára, aki rengeteg ereklyét felkutatót és Rómába hozatott a Szentföldről: a Szent Keresztet, a lépcsőt, amelyen Krisztus Pilátus előtt állt, szöveget. A keresztes háborúk idején (a XI. század végétől

a XIII. század végéig) a keresztes lovagok a Szent Grál-t próbálták megkeresni, a legenda szerint ebbe fogták fel Krisztus kiömlő véréét. A lovagok a hitetlen török által megszállt Szentföldet akarták megszabadítani és megtisztítani a pogányoktól. Háborúzásuk alatt ők is sok ereklyét gyűjtöttek össze és vittek Európába. Egy magyar király, II. András is részt vett a keresztes háborúban, 1217 és 1218 közt hadjáratot vezetett oda.

Egy térképen mutassuk meg a Szentföldet, Jeruzsálemet- Krisztus halálának helyszínét, Betlehemet- Krisztus születésének helyszínét, Rómát és Budát- II. András lakhelyét. Rajzoljuk be közösen azt az útvonalat, amely a Szentföldre vezetett!

A következő feladat lehet a játékos ismerkedés azokkal a tárgyakkal, amelyek szerepet kapnak a Passió-történetben. A tárgyak egy zárt, fedeles téglalakú dobozban, „kincsesládában” legyenek elrejtve. Mindenki vesz belőle egyet, körben leülünk a kép elé és mindenki sorra megmutatja az „ereklyéjét”. Mindet meghatározzuk röviden és elmondjuk, hogyan kapcsolódik a szenvedéstörténethez. Akinek olyan tárgya van, amely szerepel a képen, egy felnagyított rajzon, amelyről hiányzanak a tárgyak, elhelyezi arra a helyre, ahol az a valós táblaképen is szerepel.

Szög, kalapács, kereszt, INRI táblácska, töviskoszorú, köté, bot, lepel, korbács, lándzsa, kard, vizesvödör, kő, játékkoponya, kenyér, bor, kupa, ill. kehely, bíbor gyapjú (Mária azt a bíbor függönyt szötte lánykorában, amely a jeruzsálemi templomot díszítette és Krisztus halálakor kettéhasadt), játékhaldó (a húsvét időpontja a március 21-ét követő első Újhold idejére esik), pénzes-zacskó 20 „ezüstpénzzel” (Júdás bűne) játékkakas (Péter árulása), játékkígyó (Ádám és Éva bűnére utal), balzsam (esetleg mirha, tömjén), fehér rongydarab Krisztusarccal (Veronika kendője). A tárgyak sora bővíthető.

Ereklyetartó készítése. Lehetséges gyűrű, mellkereszt, ládika, korona.

Eszközök: Ezüst belsejű tejesdobozok, gyógyszerek vagy rágógumik buborékfóliás csomagolása és

ékköveket helyettesítő termékek (bab, lencse, virág. . .) nagyobb méretű gyufásdobozok, olló, ragasztó, madzag. A keresztet, gyűrűt kivágjuk, a két oldala közül az egyiket helyet vágunk a buborékfóliának. A buborékba behelyezzük az „ereklyét” (pl. tövisdarab, faszálka, fátoldarab, bíbor gyapjú) és ráragasztjuk a darab másik felét is úgy, hogy az ezüst fele legyen kifelé. A tárgyakat termékekkel, képekkel, festéssel lehet díszíteni, a nyakláncokra madzagot főzünk.

A foglalkozás végén bemutatathatunk olyan fotókat, amelyek ereklyetartókat ábrázolnak.

Ajánlott korosztály: 10-14 évesek

Összeállította: *Dományi Virág*

FELJEGYZÉSEK:

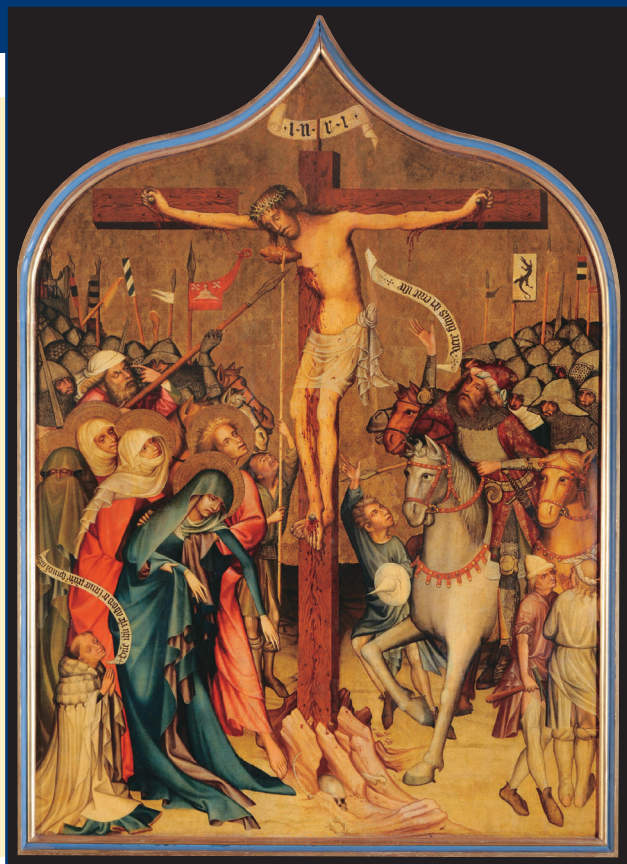
KOLOZSVÁRI TAMÁS KÁLVÁRIA-OLTÁRA: KERESZTREFESZÍTÉS

A/2-es vagy A/1-es lap, minden résztvevőnek egy; Temperafesték/Zsírkréta, ragasztó, aranyfólia, színes papír pasztell. Továbbá fontos kellék valamiféle karton, vagy nagyméretű keménypapír, melyből a középső képen látható jelentősebb alakok körvonalait vágjuk ki / Mária, Jézus, százados (a lovon ülő katona), Longinus (aki lándzsával átdöfte Krisztus oldalát), Mária Magdolna, János, donátor/; képek Kolozsvárról.

Az oltár a korszak közép-európai festészetének egyik legfontosabb alkotása. Kiemelkedő kvalitása mellett ez annak is köszönhető, hogy szokatlanul épen maradt fenn — nyolc táblaképe őrződött meg. Az Erdélyből származó mester, Thomas de Coloswar által 1427-ben festett triptichon (három táblából álló műalkotás) eredetileg a felső-magyarországi Garamszentbenedek temploma számára készült. A XIX. században leégett, de másolatban fennmaradt predella latin nyelvű felirata tartalmazza a készítés évét és megnevezi a keresztfá tövében térdelve imádkozó donátort, Petös fia Miklóst, győri kanonokot, aki Zsigmond király udvari klerikusa, a királyi kápolna kántora volt. Ő az, aki a Thomas de Coloswarnak nevezett festőt az oltárkép megfestésével megbízta. A kiemelkedő színvonalú alkotó a közép-európai ún. internacionális gótika kései, összefoglaló jellegű, de önálló, egyéni formanyelvét megtaláló mestere. Ennek megfelelően az oltár ikonográfiai (tartalmi) programja

KOLOZSVÁRI TAMÁS KÁLVÁRIA-OLTÁRA:
KERESZTREFESZÍTÉS

Garamszentbenedek 1427.

tempera és arany, fa

középkép mérete: 242 x 177 cm

jóval összetettebb, mint a Zsigmond-kor művészetének átlagos egyházi ábrázolásai. A festmények stílusa ausztriai, csehországi, illetve itáliai művekkel is mutat rokonságot, de amint a párhuzamok széles körű palettája is sejtetni engedi, közvetlen előképet vagy egyértelműen hozzá köthető emléket nem ismerünk.

Az oltáron maga Zsigmond király is látható, mégpedig annak a századosnak a személyében, aki a mondat-szalag tanúsága szerint kijelenti Jézusról: „Ez valóban Isten Fia volt !

A foglalkozás legelején a kép előtt megkérdezzük a gyerekeket, hogy tudják-e kit, vagy kiket ábrázol a középső kép? Beszélgetés formájában megpróbáljuk feleleveníteni Jézus életét. Az előre kivágott sablonokat odaadjuk a gyerekeknek, hogy megpróbálják megtalálni az alakokat a képen. Megtalálod a koponyát és a sárkányos zászlót? Hol van Longinus? Megkérhetjük közben a csoport tagjait, hogy ha tudnak, meséljenek az adott személyekről, illetve elmondhatjuk röviden azt, amit tudni lehet róluk. Már a párosítás közben fel kell hívni a figyelmet, hogy nézzék meg az alakok méretét. Talán a kisméretű, imádkozó alak az előtérben egy gyerek? Bizonyára nem, mert idősebbek a vonásai. Miért van az, hogy egy nem bibliai alak is szerepel a képen? Ki lehet ő? (Donátor, jelentésperspektíva). Figyeljük meg a ruháját és a haját! Miért kopasz? (Ő egy egyházi rend tagja, s a középkori szokásnak megfelelően, közepén lenyírták a haját, ezt tonzúrának

nevezzük). Amúgy ő Miklós, a királyi kápolna kántora. Mindezt az oltár alsó részén, az ún. predella latin felirata árulja el. Miklós volt az, aki megrendelte a képet, s ezért részesülhetett abban a kiváltságban, hogy Krisztussal és a szentekkel együtt rákerülhetett e különleges tudással festett oltárképre.

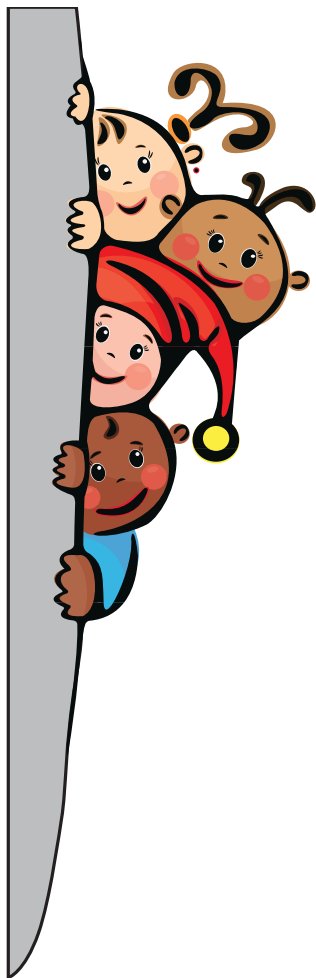

Egy vagy több csoportban, a gyerekek/fiatalok által közösen kiválasztott magyar szent/szentelek életét örökítsük meg egy „szárnyasoltáron”. Az előre formára vágott A/2-es vagy A/1-es lapokat osszuk szét a gyerekek között, s ők ezekre fessék meg a szent életének egy-egy eseményét. Egy – egy oltár 5 – 17 képből állhat, de fontos az, hogy páratlan legyen, ha a csoport páros számú, akkor a középső képet készítheti több ember is. A feladatot az adott korosztály képességeihez alakítsuk!

Ajánlott korosztály: 7-16 évesek

Összeállította: *Láda Bertalan*

FELJEGYZÉSEK:

LEÁNY AZ EGYSZARVÚVAL

A kép a XV. század közepén keletkezhetett. A kép középpontjában egy igen fontos, a korszakban elterjedt ábrázolás látható, „leány unikornissal”. A XV. században számos műalkotáson előfordul a világi és keresztény ábrázolásokon egyaránt. Ennek egy igen egyszerű oka van, a szimbólumnak egyaránt létezik profán és egyházi értelmezése is. A legenda szerint, amely először Physiologus Graecusában olvasható, az unikornis vadászat egy ifjú szűz leány segítségével történik, akinek az egyszarvú ölébe hajtja a fejét és egyes ábrázolások szerint hagyja magát megfésülni. Physiologus leírását a keresztény szimbolika úgy értelmezi, hogy a szűz maga Mária, Krisztus pedig az unikornis, aki anyja ölében keres menedéket. Ez a motívum értelmezhető a későbbi elkerülhetetlen keresztthalál szimbólumaként, hiszen a vadász által mindenképp halálra ítélt az unikornis, illetve lehet a szeplőtlen fogantatás jelképe is. A keresztény ábrázolásokon Mária gyakran egy elzárt kertben ül térdén az egyszarvúval, a vadász pedig Gábiel arkangyal képében jelenik meg, aki a négy isteni tulajdonságot (szuverenitás, szentség, kegyelem, dicsőség) jelképező vadászkutyával érkezik. Erre a zárt kertre utal a Keresztény Múzeum képén is látható sűrű erdő, mely körülveszi a leányt az unikornissal. Mivel az egyszarvút magányos és szűzi állatnak tartották, a szerzetesi élet szimbólumává is vált.

Helené történetek mestere:
Leány az egyszarvúval
tempera és arany, fa 100 x 90 cm

A szüzesség szimbolikája az időkorszakban a profán ábrázolásokon is igen elterjedt volt, igen gyakran látunk különböző, a tisztaságra és erényességre utaló jelképeket, különösen a fiatal hölgyeket ábrázoló portrékon. A korszak elvárása volt ez a fajta erényesség az ifjú hölgyekkel szemben. A személyes reprezentáció elemeként gyakran használták a liliom, a rózsa és más elterjedt szüzességi szimbólumok mellett az unikornist a portrékon, vagy ábrázolták a hölgyeket ölükben unikornissal.

Magyar vonatkozásban kiemelkedő jelentősége van a leány unikornissal szimbólumának, mivel Hunyadi Mátyás és felesége, Aragóniai Beatrix nászajándékba egy ilyen ábrázolással ellátott majolika tálat kapott. A tál többi szimbólumával együtt értelmezve az ifjú feleség erényességére vonatkoztatható.

Ugyancsak egyszarvú jelenik meg a korszak másik fontos ábrázolási típusán a „szüzesség diadalán”, amely Petrarca azonos című írása nyomán keletkezett. A diadalmenetet vezető szekérbe ló helyett unikornis van befogva.

A fiatal hölgy öltözeke kitűnő példa a korabeli divatra, ruhája hosszú, színes, nem testhez feszülő. A hajviselete igen különleges: a korszak ideálja szerint a magas homlok számított szépnek, ezért gyakori volt a haj kiborotválása a homlokokon.

A terembe lépve olvassuk fel a gyerekeknek a következő leírást, amely az unikornist először említő Physiologustól ered: „Hogy őt miként vadásszák? Szeplőtlen szüzet vetnek elé, az állat a mellére ugrik, a szűz pedig emlőiből megszoptatja, és a palotába viszi a királynak.” Hívjuk fel a gyerekek figyelmét, hogy a leírások néha pontatlanok, de ha ügyesek, a leírás alapján megtalálhatják a keresett festményt.

A kép előtt állva részletesen figyeljük meg az ábrázolást. Kik a szereplői a képnek? Milyen a környezet? Milyen színeket figyelhetünk meg? Milyen a fiatal hölgy öltözeke?

Ki milyen címet adna a képnek?

A részletes megfigyelés után következhet egy kis játék.

JÁTÉK 1: Meseszövés a festmény szereplőivel.

Adott egy ifjú hölgy és egy mesebeli lény, mint főszereplők. A többi a gyerekek fantáziájára van bízva. Készítsünk mesét az osztállyal. Ezt a játékot kétféleképpen is lehet játszani, az első verzióban az egész osztály együtt dolgozik és mindenki egy apró részletet ad csak a történethez, vagy feloszthatjuk őket több kisebb csoportra, ahol ők közösen írnak egy történetet.

Első verzió: A gyerekek a kép előtt állnak vagy ülnek félkört alkotva, a tanár kezdi a történetet: „Egyszer volt, hol nem volt, élt egyszer régen egy fiatal hölgy és egy unikornis...” Ezután minden gyermek egyetlen mondatdal egészítheti ki a mesét. Amikor az utolsó gyerekekhez is elér a történet, a mese véget ér.

Második verzió: Az osztályt több kisebb csoportra (kb. 5 fős csoportokra) osztjuk és hagyjuk őket önállóan egy mesét írni a két főszereplő megadásával. A meseíráshoz adjunk legalább 15 percet a csoportoknak. Miután minden csoport elkészült egy kijelölt szóvivő felolvassa a mesét az osztály többi tagjának.

Szükséges eszközök: A második verzió esetében szükséges papír és toll, ceruza.

JÁTÉK 2:

A kép leírásában olvasható a leány unikornissal ábrázolások bonyolult szimbolikája. A legegyszerűbb, ha a mesekészítés után mi magunk magyarázzuk el a kétféle értelmezést.

A megfelelő vizualizáció érdekében bevihetünk a

kereszténységhez, illetve az erényes életmódhoz köthető tárgyakat (feszület, szentkép, Biblia, illetve liliom, rózsza, mirtusz, fehér kendő). A magyarázatot követően a tárgyakat megmutatjuk a gyerekeknek, rejt-sünk közéjük 1-2 kakukktójsnak hihető tárgyat is (például madártollat, kavicsot). A feladat: a gyerekek mondják meg, hol hullatta el egy madár a tollát a képen és a kavics honnan gördült a kezünkbe?

Képeslap meseországából

Az unikornis varázslatos mesebeli lény, tökéletesen alkalmas arra, hogy a gyerekek szabadjára engedjék fantáziájukat. Gondolják végig, hogy ők milyen mesebeli lényt szeretnék megsimogatni. A képeslapra rajzolják le a képzeletbeli figurát, esetleg saját magukat is, amint épp játszanak vele, simogatják.

Egyéb lehetőség: A korszak zenei illusztrálása, például gótikus és reneszánsz zenei aláfestés a meseírás és a kézműves foglalkozás ideje alatt.

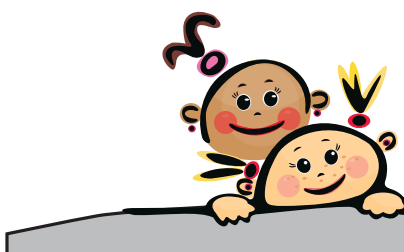
Színes karton papírlapok A5 méretben.

Filctoll, színes ceruza, grafitceruza, zsírkréta.

Tárgyak a szimbólumok bemutatásához például: liliom, rózsza, mirtusz, feszület, Biblia, szentkép, kavics, madártoll, stb.

Ajánlott korosztály: Általános iskola, 3-4. osztály.

Összeállította: *Diamant Livia*

ÉLETKÉPEK A THÉBAI REMETÉK ÉLETÉBŐL

Zsírkréta, rajzlap, ha lehetséges A/2, képek a következő állatokról: oroszlán szarvas, nyúl, szamár, kutya; esetleg: füstölő, szenteltvíz hintő, szürke csuha

A XIV. századi Itáliában megnőtt az érdeklődés az első szerzetesek, a Théba (ma Egyiptom) környéki sivatagokba, Szíria és

Palesztina zord vidékeire elvonuló remeték és aszkéták élete iránt. Már a IV. és a X. század között számos olyan, többnyire görög és latin nyelvű írás keletkezett, mely e korai, magányosan vagy kis csoportokban élő szerzetesek életét örökítette meg.

A festmény egykor egy hatalmas, megközelítőleg 3 méter széles fatábla részét alkotta. A XIX. század közepe előtt vágták ki az eredeti kép baloldalából, hogy kisebb mérete révén a műkincspiacon könnyebben értékesíthessék. Az egykori kompozíció nagyobbik, jobboldali része is fenn maradt egy brit magángyűjteményben. Az esztergomi képen számos, a remeték mindennapjait felidéző esemény látható. A táblakép alján látható temetési jelenet valamelyik neves remeteszent temetése lehet, talán Szent Pálé, vagy Szent Antalé. A helyszín a legendáktól eltérően nem sivatag, ami Théba környékére jobban jellemző lenne, hanem mesebeli, sziklával és fákkal, magas aljnövényzettel ékesített vadon, mely a középkori olasz szemlélő számára jobban kifejezte a szövegekből ismert barátságtalan, vad környezetet. A képen számos épület is látható. Ezek között fellelhetők a szerzetesek apró cellái és templomok is.

A fatáblának, amelyből az esztergomi töredék szár-

Életképek a thébai remeték életéből

1400 körül, tempera, fa, 81 x 82 cm

mazik, nem ismerjük eredeti rendeltetését. A legelterjedtebb vélemény szerint falburkolatba illesztve díszíthetett egy nagyobb helyiséget.

A kép előtt állva megkérdezzük a gyerekeket, hogy észre vesznek-e valami különösét a képeken lévő alakokon? Mi az, ami mindegyikükre,

vagy a nagytöbbségükre igaz. (A képen csak férfiak szerepelnek, s többségük szürke csuhában van és szakált visel).

Meséljük el a gyerekeknek, hogy ezek az emberek azért vannak szürke ruhában, mert remeték. Beszéljünk nekik a remetéről, arról, hogy ők teljes magányban vagy közösségekben éltek. Elmondhatjuk, hogy itt az egyes tagok különböző feladatokat végeztek, attól függően, hogy mire volt szükség (koldulás, betegek gondozása, tanítás). Ezekre később külön rendek „szakosodtak”. [Ferences (és más koldulórendek), kamiliánusok, bencések].

Ezek közül a koldulásra láthatunk példát. Néha a szerzetesek végezték az adott terület lelki gondozását is (szentmisék, keresztelesek, temetések). A képen látható temetésen egy előkelő szerzetest temetnek. Keressék meg a gyerekek azokat a dolgokat, amiben ő különbözik a többektől (glória, innen lehet tudni, hogy szentről lehet szó; fehér alsó ruha). Magára a temetésre fel lehet hívni a gyerekek figyelmét, s számon lehet venni az ott használt eszközöket, vajon melyik mire való, s melyik mi lehet. A tárgyak a következők: piros szertartáskönyv a szertartás szövegével; szenteltvízhintő, ennek segítségével hintették meg szenteltvízzel az

elhunytat és a koporsóját; füstölő, amivel szintén a halottat és a koporsóját áldották meg.

Az elhunyt lábát két másik remete csókolja, ami az egymás iránti tisztelet és szeretet jele.

Most adjuk oda az állatokat ábrázoló képeket a gyerekeknek, s keressék meg őket a táblaképen. Mit jelképezhetnek?

Szamár: feltehetőleg, mint teherhordó állat jelenik meg, ugyanakkor megemlíthető, hogy Jézus is számarháton vonult be Jeruzsálembe, tehát ilyen vonatkozása is van a képen belül.

Szarvas: egy szerzetes lovagol rajta, illetve egy oroszlán falja fel. Maga a szarvas általánosságban a keresztény hívőt jeleníti meg, de itt a rajta lovagoló szerzetessel az egyszerűség szimbóluma.

Oroszlán: ha nyitott szemmel alszik Krisztus szimbóluma, illetve jelenthet őrzőt is, aki a remetéket védi meg a gonosztól. (Tehát nem feltétlenül veszélyes).

Kutya: az emberi hűséget és a hitet személyesíti meg. Figyeljük meg, hogy egy egyenes vonal húzható a kutya-templom- oroszlán vonal mentén, vagyis a hit, a hit háza és Jézus között.

Nyúl: a fiatal, „gyenge” Krisztust jeleníti meg. Hívjuk fel a figyelme arra, hogy egy szerzetes a nyúlhoz imádkozik a képen.

Kérdezzük meg a gyerekeket, hogy szerintük mit csinálnak a kép jobb felső oldalán lévő emberek? (Vizet mutatnak föl egy szerzetesnek egy csiga segítségével). Meg lehet kérdezni, hogy ki járt már építkezésen, mert ott is láthattak ilyen munkaeszközt. Megkereshetjük a képen, hogy milyen más úton jutottak még élelemhez a szerzetesek. (A vándorok hoztak nekik, de el lehet mesélni Szent Pál legendáját, akinek egy holló hozott ennivalót.)

Ezt a beszélgetést egy kis alkotás követheti, ahol a gyerekek lerajzolhatják, hogy ők, ha remeték lennének, hogyan rendeznék be a szobájukat, barlangjukat. Melyek lennének a legszükségesebb és legfontosabb tárgyak, játékok? Azt is lerajzolhatják, hogy a közösségen belül milyen feladatot végeznének el szívesen.

Ajánlott korosztály: 8-12 évesek

összeállította: *Láda Bertalan*

FELJEGYZÉSEK:

KÉT JELENET ALEXANDRIAI SZENT KATALIN ÉLETÉBŐL

A IV. század elején már tírhalált halt hercegnő a középkori művészet egyik leggyakrabban ábrázolt női szentje. A tábla Katalin történetének korai, ritkán ábrázolt szakaszát meséli el két jelenetben. Bát (ma Szlovákiában) templomának főoltárához tartozott. A

magyar nyelven lejegyzett vers sorai (Érsekújvári Kódex, 1530-1531) segítik a látottak értelmezését. A jegyesét kereső, saját tükörképét szemlélő leány apjának végakarátát követi: „... soha ne menj egyébbhez / hanem ilyen széphez / Ilyen gazdaghoz ilyen bölcshez / ... mely bölcs te magad vagy mely szép gazdag.” A másik szárnyon Katalin megtérésének lehetünk tanúi, amikor egy remete megmutatja Katalinnak igazi jegyesét Jézust és édesanyját Máriát: „ne fiam neköd egy tábla / kit nem adok neked kárban / Ez az király fia képe kit kívánsz látni / Imez pedig annya képe.” Az első képen még a saját képmását mérceként értelmező Katalin a második jelenetben már a csodatévő kép által jut el a mélységes hithez. Mindezt jól kifejezi a kezek tartása is.

Szent Katalin mellett fehér ruhában udvarhölgyét, más értelmezés szerint a főszereplő lelki képmását (érdemes megfigyelni a két nőalak hasonlatosságát!) láthatjuk. Az első jelenetben az építészeti háttér valószínűleg a királyi palota részlete. A második jelenetnél a remete mögött egy kápolna bejárata látszik, mellette egy lombos fa áll. Még jelen van azonban az aranyháttér is, mely gránátalma motívumot mutat.

A terem bejáratánál kiosztunk néhány jellemző darabot a képből, nyomtatott lapokon. Ezek alapján megkeressük a kiállított műtár-
gyak között a Bati mester táblaképét. A jellemző

Bati mester:

Két jelenet Alexandriai Szent Katalin életéből

1430 körül, tempera és arany, fa, 88 x 66 cm

darabok: a tükör Szent Katalin kezéből, az ikon a remete kezéből, Szent Katalin koronája, gránátalma motívum a jobb oldali jelenetből.

1. A képmegtalálása után, párbeszédre építve, megfigyeljük a két jelentet.

A kiemelt részletek: királyné-koronát visel, szent- a glória alapján, palota, tükör, remete, templom, ikon, városrészlet, fa, gránátalma.

2. Megbeszéljük az ikon jelentését. Ez fatáblára festett, arany vagy fémlemez háttérrel, olykor drágakövekkel díszített szentkép, kegykép. Jellemzőek rá a tiszta színek, a határozott körvonalak.

Az ikon típusa: eleusza. Eleusza (görögül azt jelenti „Könyörülő”), a bizánci művészetben gyakori képtípus. Az istenanyaság ábrázolásában a megtestesülés emberi oldalát, az Anya és Gyermeke kapcsolatát hangsúlyozza, a karján ülő gyermek arcával anyja arcához simul.

3. „Mit csinálhatnak a szereplők a két jelenetben?” Szent Katalin történetének rövid elmesélése. Ez után részleteket is kioszthatunk a versből, ezeket rakják sorrendbe a csoport tagjai.

4. A ruházat: annak ellenére, hogy negyedik századi szereplőkről van szó, viseletük nem ókori! Megfejtjük, hogy milyen ruhadarabokat viselnek és ezeknek milyen színe van. Elmondjuk a színek jelentését. A kék köpeny: a tiszta égbolt színére utalva az emberfeletti, mennyei világ kifejezője, ebben az értelemben a földi szenvedélyeket jelző vörös ellentéte. A keresztény szimbolikában az angyalok, valamint Szűz Mária (mennyek királynéja) színe. A fehér szoknya: a fény, a tisztaság, a transzcendencia, a tökéletesség, az egyszerűség jelképe.

FELJEGYZÉSEK:

A keresztény hagyományban az öröm és a vigasság hordozója. A szentséghez, Istenhez tartozó szín, valamint a feltámadás színe. A fehér ruha a tisztaságot, a szüzességet, a lélek győzelmét jelenti az anyag felett. A béke és a jóakarat kifejezője. A vörös csuha: a zsidó és keresztény hagyományban a komolyság, a fenség színe. Az Újszövetségben a bűn, az engesztelés, a vezeklés és az áldozat színe.

Megfigyeljük a többi részlet színét is. Az arany háttér: napfény, isteni hatalom, megvilágosodás, halhatatlanság, a dicsőség jelképe. A zöld fa: a kereszténységben a halhatatlanság, a feltámadás színe, az erények közül a reményé.

5. Rövid összefoglalás, a kép jelentésének megfogalmazása. A színek szimbolikája és a többi szimbólum egyértelműen utal a szent életre, a mártíromságra, a keresztény egyházra, Máriára. Illetve tartalmaz minden olyan formai elemet, amely a kor sajátosságának tekinthető.

6. A kép eredeti elhelyezésére ötleteket gyűjtünk és ezzel megfejtjük a táblakép típusát. Oltáron helyezték el, típusa szárnyasoltár. Szárnyasoltár: a későközépkorban az oltárasztal mögött emelkedő, általában lábazatból (predella), középrészből és szárnyakból álló faszervezetet, melyen táblaképek és/vagy szobrok kaptak helyet előre meghatározott ikonográfiai program alapján. Később a kép szétdarabolása után antependiumként használták (oltárelő, oltárelőlappal, az oltárasztalnak a hívők felé néző oldalát fedő fém, textil vagy egyéb díszítés). Megmutathatjuk a teremben rendelkezésre álló hasonló műveket (pl. Kolozsvári Tamás Kálvária-oltárát).

Élőkép alkotása öt szereplővel a kép mintájára, az Érsekújvári Kódex szövege alapján. Kis kártyákra felírt jelenetek eljátszása. A feladat során feltűnik, hogy Szent Katalin szolgálatához képest mindig magasabban helyezkedik el, ez is szent jelentőségére utal.

Papírkorona, palástok, glória aranyfóliából, kis ikon, fehér ingruha.

Ajánlott korosztály: 10-15 évesek

összeállította: *Szita Nikoletta*

LÓT MEGVENDÉGELI A KÉT ANGYALT

A képen sötét háttér előtt jelenik meg Ábrahám testvére, Lót és a két angyal, akik egy pompásan terített asztal körül ülnek. A bal oldalon, a kép középpontja felé fordulva ül az egyik angyal, arca rejtett profilban, teste derék magasságig vörös drapériába burkolva, amely alól elővillan egy kevés az alatta levő fehér drapériából. Bal kezével összefogja magán a ruhaként szol-

gáló selyem- és vászondarabot, jobb kezében egy borral telt díszes üveg poharat nyújt Lót felé.

Középen ül az idős, szakállas Lót, bársonyszékben, prémgalléros kabátban. Fejét a baloldali angyal felé fordítja, rá néz, arca háromnegyedprofilban látszik. Kezeit az ellenkező irányba nyújtja, vendégei számára éppen valamilyen ételből készül vágni.

A jobb oldalon ülő angyal testével félig felénk fordul, arca profilban. Derék alatt és a felsőteste egy részét narancssárga drapéria fedi, ez alól is kivillan egy fehér szövetharab. Bal tenyerét derék magasságban felfelé fordítva tartja, jobb tenyerét áldó mozdulathoz hasonlóan emeli fel. Szárnyai feje mögött láthatóak.

A kép középpontjában a fehér abrosszal terített asztal és Lót alakja helyezkedik el. Az abrosszon aranyhímzéses minta sejlik fel, a széle rojtos. Az asztalon látható többek között kenyér, boroskancsó, egy még meg nem gyújtott olajlámpás, citrom (vagy etrog, citromhoz hasonló gyümölcs), tányérok, evőeszközök és egyéb élelmiszerek. A Teremtés könyve 19. fejezete elején szereplő történet szerint, miután Ábrahámmal közölte három angyal, hogy Szodoma és Gomorra el fognak pusztulni, kettő közülük továbbindult Szodomába, hogy figyelmeztesse

Rutilio Manetti (Siena, 1571 – Siena, 1639)

Lót megvendégeli a két angyalt

1630-as évek, olaj, vászon, 165 x 170 cm

Ábrahám testvérét, Lótot és családját is, de csak ha érdemek száma rá. Lót találkozott a két férfival, akiknek angyali voltát nem ismerte fel és behívta őket házába. Miután Lót szívélyesen megvendégelte a két „férfit”, vagyis bebizonyította, hogy erényes ember, a helybeliek követelték tőle, hogy szolgáltatassa ki nekik a két idegent, de Lót, felebaráti szeretettől vezérelve, nem volt rá haj-

landó. Ezért őt is bántani akarták, de az angyalok sötétséget borítottak a tömegre, akik így nem találták meg a házat. Ez után az angyalok figyelmeztették Lótot és családját a város közelgő pusztulására.

Ez az ószövetségi jelenet elsősorban a középkorban volt kedvelt, a vendégszeretet erényének és a keresztényi magatartás történeteként. E mellett számos szimbólumot rejt a kép. A bal oldali angyal bort kínál vagy elfogadó mozdulata, az asztalon levő boros kancsó és a kenyér az Utolsó Vacsorát, vagy szimbólumként Krisztus feláldozott testét és vérének idézik. Az olajlámpás, mint fényforrás, az üdvösségre utalhat, de mivel még nincs meggyújtva, az üdvösség lehetőségét jelképezi.

A citromhoz hasonló etrog, a zsidó Szukot ünnep állandó kelléke. Ezt aratás után tartják, a bőséges termést köszönik meg és esőért imádkoznak. Az etrog a Tórát tanulmányozó és a törvények szerint élő zsidó ember jelképe. A jobb oldali angyal mindkét kéztartása krisztusi utalás, áldás, önfeladás, a sebeinek bemutatása.

A kép barokk stílusú. Ezt mutatja a drapériák anyagszerűsége és a dús redőzet, a figurák mozgással teli testtartása, az a forgás, amit a testhelyzeteken vagy egy

testábrázolásán belül tapasztalunk. Az erős fény-árnyék hatás is barokk stílusjegy: a háttér teljesen sötét, ebből szinte kiemelkedik a fehér asztal. A fény ismeretlen forrásból, balról érkezik. A bal oldali angyalon a fehér szövetet és a vállát, Lót homlokát, a jobb oldali angyal arcát és felsőtestét emeli ki. A Biblia szerint az angyalok szakálltalan fiatal emberek, akiknek nem is szokták felismerni angyali mivoltukat. A festményeken azonban, a könnyebb azonosíthatóság kedvéért évszázadok óta szárnyakkal ábrázolják őket. A barokk idején alakult ki az egyházban az a felfogás, hogy az üdvözülteket és az angyalokat meztelenül, egy kevés fehér drapériával kell ábrázolni, mert a mennyben az üdvözülteknél nincs szükségük ruhára, hiszen a lelkük tisztasága egyfajta fehér lelki ruhát képez rajtuk, amilyen az első emberpáron is volt a bűnbeesés előtt. (Erre a lelki ruhára utal a fehér keresztelőrúha hagyománya is). Így az angyalok szárnya és az elővillanó fehér szövet a néző számára teszi egyértelművé, hogy angyalokat lát, míg a színes drapéria azt a „civil” öltözködést sejteti, amelyet a képen szereplő Lót láthat.

A csoportot a kiállítótér egyik teremében kispárnákra ültetjük. Minden gyerek kap egy darab papírt és ceruzát. Elmeséljük a bibliai történetet, azzal az utasítással, hogy rajzolják le, hogyan képzelik el. Aki nem szeretne rajzolni, felírhat magának néhány gondolatot a történettel kapcsolatban. Amikor a csoport egy része már készen van, azt a feladatot kapják, hogy gondolkozzanak el a történet erkölcsi tanításán, és azon, hogy még hol találkozhattak hasonló történettel. Amikor mindenki elkészült a rajzával, megbeszéljük a történet fő mondanivalóját. Ez után elsétálunk a kép elé és ott megbeszéljük a kép kompozícióját, a stílári jellemzőit, a szimbólumokat. Részletekre kérdésekkel, feladatokkal hívjuk fel a figyelmet.

A beszélgetés végeztével felkérjük a gyerekeket, hogy rajzolják le, hogy nézne ki ez a vendéget fogadó jelenet manapság, az ő életükben.

Közben két-két gyerekkel, fehér kartonból két pár szárnyat vágunk ki, esetleg tollakat ragasztunk rájuk, és dróttal felerősítjük egy-egy gyerek hátára. Lótnak szakállat vágunk ki, és kap egy prémgalléros télikabátot is. Az angyalokat játszó

három gyerek köré egy-egy színes anyagdarabot, drapériát tekerünk. Ez alatt remélhetőleg, elkészülnek a rajzok is, ha nem, majd otthon befejezik. Ez után eljuttassuk a jelenetet úgy, hogy a beöltöztetett gyerekek az asztali jelenetet alakítják hangos jelenetté, majd a többi gyerek a „népet” képezi és szídják Lót, kéri a férfiak kiszolgáltatását. Időtől függően eljátszhatják tehát az egész történetet, vagy csak a vacsorajelenetet.

Gyerekenként 1-1 A/5 méretű papírlap; gyerekenként 1-1 grafitceruza; 2 nagy csomag színesceruza; 2 fehér A/2 méretű kartonlap; 4 papírvágó olló (szárnyanként egy); egy télikabát, lehetőleg széles prémgallérral (lehet bársony is); 1 piros és 1 narancssárga anyagdarab, lepedő (+ ezekhez pár ruhacsipesz); evőeszközök, pohár, kancsó, olajlámpás, mű vagy igazi gyümölcsök; egy asztalka és egy fehér asztalterítő, 3 kisszék vagy párna.

Ajánlott korosztály: 10-13 évesek

Összeállította: Papp Éva

FELJEGYZÉSEK:

M.S. MESTER: PASSIÓ-KÉPEK

Krisztus az Olajfák hegyén

M.S. mester: Passió-képek
Keresztvitel

Krisztus a kereszten

Feltámadás

Zsírkréta vagy vízfesték, nagyobb méretű kartonlap, rajzlapok, ragasztó, könnyen feldolgozható, de kevésbé ismert mesék, történetek, szentek legendái. A játékhoz szemléltetésképpen behozhatunk egy képekkel illusztrált Bibliát is.

A négy esztergomi táblakép egy szárnyasoltár alsó részét képezte. Felette nagy valószínűséggel egy Jézus-születése sorozat volt, melynek négy darabjából három ismert. A vizitáció tábla a Magyar Nemzeti Galériában, a Jézus születése a hontszentantali plébániatemplomban, a Királyok imádása pedig Lille-ben található jelenleg. Az első, „Angyali üdvözlés” ábrázoló tábla ismeretlen. Az esztergomi táblák Jézus Krisztus passiójának történetét mesélik el. A képeken sem Krisztus, sem a többi visszatérő szereplő nem rendelkezik egységes vonásokkal. Minden egyes jeleneten az adott kép tartalmának közvetítéséhez alkot szereplőket a festő. M.S. mesternek, a táblák alkotójának kilétét sokáig homály fedte. A legújabb kutatások azonban megfajították a talányt, a névtelen mester valószínűleg azonos egy újabban felfedezett 1507-es selmebányai oklevélben megörökített Sebestyén nevű festővel, aki egy rablás során gyilkosság áldozata lett.

Krisztus az Olajfák hegyén

A táblakép azt a jelenetet ábrázolja, amikor Jézus Atyjához imádkozott, s közben elfogta a halálfélelem. Tanítványait (Pétert, Jánost és Jakobot), akiknek meghagyta, hogy a hegy tővében várják és imádkozzanak, elnyomta az álom. Mindezt igen hűen ábrázolja a festő. A bánat színébe, lilába öltözött Jézusnak megjelenik az égi küldött, kezében a szenvedés

kelyhével. János köpenye vörös, a kedvenc tanítvány a szeretet színét viseli. Jézus háta mögött már az elfogatás jelenetét vetíti elő a kertkapun belépő sereg. Amikor egy képen belül több jelenetet figyelhetünk meg, azt szimultánábrázolásnak nevezzük.

Keresztvitel

Az ábrázolt pillanatban a tíz főt mutató menet a várszerűen ábrázolt Jeruzsálem és a Koponyák hegye között halad. A Golgota hegyén már állnak a keresztfák, kivehető egy kerékbetört alak, továbbá a két lator, amint ostorral hajtják őket fel a hegyre. A kép előterében Krisztus éppen földre rogy a teher alatt, mögötte cirenei Simon tartja a keresztfát.

Krisztus a kereszten

A kevés alakos Kálvária-ábrázolások régiesebb, XV. századi formájához tartozik. A kompozíciót Krisztus keresztre osztja a középtengely mentén két egyenlő részre. A hagyománynak megfelelően a kereszt jobb oldalán Krisztus hozzátartozói, bal oldalán ellenségei állnak. Középen a halott Megváltó monumentális alakja dominál és a megváltás bizonyosságát jelképezi. Ezt az üzenetet erősíti a Krisztusra mutató, az ellenség ruhájába (turbán) öltöztetett százados felismerése és megtérése: „ő valóban Isten fia volt!”

Feltámadás

A képtér itt is egyszerre több eseményt tömörít. A bal felső részen – a Feltámadás előzménye – a Keresztlevétel vázlatos megjelenítése látható. A jobb oldali képszáron a három Mária csoportja a kenettel éppen a sírhoz tart. A fő jelenet természetesen a kép előterében kapott helyet: az Olajfák-jelenet apostolaira emlékeztető, alvó katonáktól körülvevett sírból kilépve áll Krisztus az Ecclesia lobogó zászlaját tartva.

Két felriadt katona nézi az ifjút, akinek vörös köpenye az örök élet diadalát hirdeti a halál felett. Mindezt erősíti a Krisztus dicsfénye fölött látható jeruzsálemi templom, a testi feltámadás szimbólumaként. A sír láthatóan le van zárva. Az ábrázolt korabeli fegyverek (buzogány, kézj, pajzs, sisak) részletessége ezen a táblán is lenyűgöző. A kép szignált és datált.

Mivel egy egész képcsoporttal állunk szembe, számos témakör van, amit érdemes érinteni. Először is megbeszéljük a gyerekekkel, hogy mennyire vannak tisztában a képek mondanivalójával, az ábrázolt motívumokkal. A kép megbeszélésekor összevetjük az egyes alakokat, például Krisztus alakját, aki egészen máshogy jelenik meg az első és utolsó táblaképen. Röviden érinthetjük a színszimbolikát is: Mit gondolnak, milyen jelentősége van a táblákon megjelenő színeknek?

Lila: a bánat színe (Krisztus ruhája)

Piros: a szeretet színe (János köpenye és a feltámadt Krisztusé)

Sárga: gonoszság, ellenséges szándék (Júdás öltözte)

Fehér: ártatlanság (ágyékkötő; Mária kendője)

Kék: Az ég királynője (Mária köpenye)

Ezen kívül beszélhetünk még az első és utolsó képeken felfedezhető ellentétekről és párhuzamokról. Míg Krisztus az „Olajfák hegyén” táblán halálfelelemben imádkozik, a „Feltámadás” képen győzedelmesen jelenik meg. A különbség érzékelhető a ruházaton és a testtartáson is. Felfedezhetjük, hogy míg az első képen a Krisztus alatti részen tanítványok alszanak, addig az utolsó ábrán a sírt őrző katonák fekszenek. A háttérben mindkét képen további jeleneteket látunk. Az „Olajfák hegyén” képen Júdás árulása és az elfogatásra küldött katonák, míg az utolsó képen a Levétel a keresztről és a kenetozó asszonyok vehetők észre. Megfigyelhetjük még a táblákon ábrázolt lobogókat is. Az első táblán és a „Keresztvitelen” kos-fejes, félholdas zászlót látunk, ami az Ószövetség zászlaja (Synagoga). A „Feltámadás” táblán a világegyház keresztes zászlaját tartja Jézus, ami az Újszövetséget szimbolizálja (Ecclesia).

A beszélgetést egy alkotással egybekötött játék követi. Megkezdése előtt arról beszélünk a gyerekekkel, hogy a középkorban és a kora újkorban, amikor még nem tudott mindenki írni és olvasni, hogyan ismerkedtek meg az emberek a bibliai történetekkel, a liturgia és a templom díszítések segítségével.

A játék lényege az, hogy megtapasztaljuk, hogy egy ismeretlen történetet hogyan tudunk képek nyomán feldolgozni és prezentálni. A gyerekeket a feladat ismertetése előtt két csoportra osztjuk, majd négy egyenlő téglalapra felosztott kartont adunk nekik, és négy darab, a téglalapok

méretével megegyező papírlapot. Ezen kívül kapnak még zsírkkrétát (vagy vízfestéket) és ragasztót. Mindkét csoportnak adunk egy könnyen feldolgozható, de kevésbé ismert, legendát. Ezt kell nekik négy képben illusztrálni, elkészítve ezzel a saját „oltár-képüket”. A kész műveket szignálhatják oly módon, hogy monogramjukból művésznevet alkotnak. (Pl. Minta Bence = M.B. mester). A munka végeztével az ellenkező csoportnak a kép-együttesek alapján kell elmondaniuk, hogy szerintük, hogy szól a történet, amit társaik megörökítettek.

Ha van rá lehetőség, a múzeumlátogatás előtt nézzünk meg az osztállyal az Amistad című filmet, ill. annak a témába vágó jelenetét. Kitérünk arra az epizódra, ahol egy afrikai rab a másíknak próbálja bemutatni, hogy hogyan értelmezi a hozzá jutott képekkel illusztrált Biblia történetét, kivetítve ezt saját helyzetükre. Olvassuk fel az adott párbeszédet! (melléklet)

Ajánlott korosztály: 13-18 évesek

Összeállította: *Gulyás Dorottya*

Melléklet: Amistad (1997)

Rendező: Steven Spielberg

Az igaz történetet feldolgozó film egy csoport afrikai rabszolga hihetetlen útjának krónikája. Az afrikaiak elfoglalják elrablók hajóját, és megpróbálnak visszatérni szeretett szülőföldjükre. Amikor a hajót, a La Amistadot elkapják, a foglyokat az Egyesült Államokba viszik, ahol a börtönben várják sorsukat. A vád ellenük: emberölés.

A film egyik jelenetében két afrikai fogoly beszélget, annak kapcsán, hogy az egyikük birtokába jutott egy illusztrációkkal ellátott Biblia. Bár sem angolul nem tudnak, sem olvasni, érdeklődve tanulmányozzák a képeket:

Amistad 01:33:00

- Nem kell úgy csinálnod, mintba érdekelne. Most csak én látlak.

- Nem csinállok úgy. Hanem kezdem érteni. Az övéik nálunk is jobban szenvedtek. Az életük csupa szenvedés volt. Aztán ő megszületett, és minden megváltozott.

- Ki ő?

- Nem tudom, de bárhova megy, mindig követi a Nap. Itt a kezével embereket gyógyít. Megvédi őket... Gyerekeket adnak neki...

- Ez mi?

- A tengeren is át tudott sétálni. De aztán valami történt. Elfogták. Megvádolták valami rosszal. Ez ő, összekötött kezekkel.

- Biztos csinált valamit.

- Miért, mi mit tettünk?

- Bármit is tett, elég komoly volt, hogy megöljék érte.

- Akarod látni hogy ölték meg?

- Ez csak egy mese, Yamba.

- De nézd! Nem ez a vége. Az övéi levették a testét erről a... erről...

Egy barlangba vitték. Leplet adtak rá, mint ránk. Azt hitték meghalt, de ismét megjelent az övéi előtt. És Beszélt hozzájuk. Végül felszállt az égbe.

Odajut a lelkiünk mikor meghalunk. Oda kerülünk, mikor megölnék minket. Nem is tűnik olyan rossznak.

ÓRÁK ÉS SZELENCÉK XVIII-XIX. SZÁZAD

Órák – Tárgy- meghatározás:

A Keresztény Múzeum gyűjteményében 24 db. zsebóra található, melyek a XVIII. és a XIX. századból valók. A korban főleg a német és francia **órás mesterek** voltak a legmegbízhatóbbak, így Európa szerte az ő óráik voltak a legkeresettebbek. A zsebórák a **mechanikus órák** csoportjába tartoznak. Az első mechanikus órák a **toronyórák** voltak, melyeket kötélre erősített súlyokkal működtettek. Amikor a súly süllyedni kezdett, a letekerdő kötélforgatni kezdett egy kerékrendszerrel és mutatóval összekötött hengert. Az első toronyórát 1288-ban Londonban, a Westminster Hallban állították fel. Ezt követően, a 14. században terjedt el Európa több városában. A 15. század második felében a súlyok helyett rugókat kezdtek el alkalmazni, s ebből következően az órák mérete is csökkent. Ezzel a technikai újítással megnyílt az út a hordozható **zseb és asztali órák** készítése előtt. A legkorábbi zsebórákat nyakba akasztva, **csüngőként** viselték. Az órára, mint **ékszerre** tekintettek, melyeknek tokját aranyból vagy aranyozott ezüsből készítették és gyémánttal, rubinnal, smaragdokkal, zománcdíszekkel ékesítették.

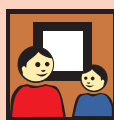
A múzeumban található kisebb méretű órák tokjai aranyból és aranyozott ezüsből készültek. Megfigyelhető olyan is köztük, amelynek nincsen fedő lapja, viszont a tokja nagyon részletesen kidolgozott indadíszes ötvösmunka. Az órásmester ezeknél az óráknál szándékosan hagyta fedetlenül vagy kivágva az óra felső részét, mert tudta, hogy társaságban nem illik az órát nézegetni, s így a társaságbeli gavallér a zsebébe nyúlva kitapinthatja az idő állását. Látható köztük egy doboz alakú, hordozható óra is, melyet zseb helyett inkább tarisznyában, tarsolyban szállítottak.

Szelencék – Tárgy- meghatározás:

A szelencék az intim ötvöstárgyak műfajába tartoznak, s a XVIII-XIX. században kedvelt ajándéktárgyak voltak.

Általában két feladatot láttak el: a férfiak tubák (őrölt dohánypor), a nők legtöbb esetben puder tartására használták. Virágkoruk a XVIII-XIX. századra esett. Készülhettek nemesfémből, fél-drágakőből, porcelánból, elefánt-csontból, puszpáng-fából, üvegből. Díszítésük nagyon sokszor miniatúra-festés – nem ritkán híres mesterektől, mint például id. Markó Károly –, vagy faragás, vésés, mozaik. A miniatúrák legtöbb esetben férfi (ha nő adta), vagy női portrék (ha férfi adta kedvesének). Gyakori a tájkép-ábrázolás, de előfordul a humoros, sőt pajzán képi ábrázolás is. Elterjedt volt e divatcikk Németországban, Ausztriában, Franciaországban és Itáliában. A Keresztény Múzeumnak közel 500 darab szelencéje van, melyek a zsebórákkal együtt a San Marco-gyűjteménnyel kerültek Esztergomba.

Foglalkozás a művek előtt:

Bevezető feladat:

A gyerekeknek kiosztjuk a különféle órafajtákat, majd irányított kérdésekkel a együtt felvázoljuk az órák történetét. Mi a közös ezekben a tárgyakban? Vajon ugyanúgy mérhetjük mindegyikkel az időt? Hogyan mérjük velük az időt? Miért mérjük? Mindig is ilyen fontos volt a pontos idő?

Melyek azok az órák, amelyeket ma is használunk?

Melyek azok, amiket a XVIII-XIX. században használtak? (zsebóra, díszes asztali óra, ingaóra)

Melyek lehetnek a legkorábbi órák? (napóra, homokóra, gyertya, tűz-illat óra). Miközben megbeszéljük az

órák használati korát a gyerekek kezükben az órákkal időrendi sorba rendeződnek. Ezután összegyűjtjük a kezükben lévő órákat egy kosárba.

Elöl hagyjuk a zsebórát.

A következőkben kerettörténetbe foglaljuk az órákról és szelencékről való beszélgetést. Eltekerjük az időt jó messzire, a XIX. századba, előkelő hölgyek és urak társaságába. Ekkor megmutatjuk nekik a két festményt. A képek segítségével bevezetjük őket a XIX. századi szalonokba. Ekkor térünk rá a vitrinben lévő zsebórák összefüggéseinek feltárására. Ha most egy XIX. századi szalonban járunk, ott **kik használtak zsebórát?** Miért csak ilyen előkelő emberek vásárolhatták meg, mennyibe kerülhettek? (Ennél a kérdéscsoportnál rátérünk az órák díszítésére, s fontos kiemelni, hogy ezeknél az óráknál nem csak a drága anyagok képviselték az értéket, hanem maga szerkezet is). **Hogyan használták őket?** (Ennél a válasznál a képen látható társasági jelenetet vegyük kiindulási pontnak. Megbeszélhetjük az akkori társasági etikett szabályát, miszerint társaságban nem illik az órát nézegetni, s ebből következtessünk a zsebórák felépítésének funkciójára. Némelyiknek azért nincs fedele, hogy a zsebben is ki lehessen tapintani az időt, s ezáltal nem szegik meg az etikettet). Van hasonlóság aközött, ahogy akkor használták az órájukat, és ahogy ma mi használjuk azokat?

A lányok bál után c. képen keressük meg az órát. Ez milyen típusú óra? A képeken nemes, előkelő hölgyeket látunk, nekik is lehetett zsebórájuk? Vagy milyen más személyes tárgyaik voltak? Nézzünk rá a másik tárló szelencéire. Kezdjük el beszélgetni, hogy egy hölgynek a fésülködő asztalán voltak a személyes tárgyai, mint pl. ezek a szelencék. Mit jelent a szó? Mire használták a hölgyek? Az tudjuk, hogy a hölgyek nem használtak zsebórát, és a férfiak szelencét? Mire használták a férfiak? Milyen díszítésűek az itt látható dobozkák?

Óratörténethez:

tűz-illat óra
egyiptomi ki- és becsurgató vízóra
napóra
gyertyaóra

homokóra
karóra
ébresztő óra
digitális óra
zsebóra
asztali óra fényképe
ingaórára fényképe
Borsos József Lányok Bál után és Josef Danhauser Sakkjátszma című képének reprodukciója (Bármilyen biedermeier szalon életképe megfelelő)

Szelencekészítéshez:

fa/papír dobozkák
ragasztó
színes filctoll, zsírkréta
festék
maradék textíliák

Kreatív feladat:

A beszélgetést alkotás követi. Óránk még mindig a XIX. századba van „visszatekerve”. Készítsünk ajándékba vagy a saját fésülködő asztalunkra szelencét a rendelkezésre álló anyagokból.

Ajánlott korosztály: 1-7 osztályosok, 6-13 évesek

Összeállította: *Sidó Anna*

FELJEGYZÉSEK:

SZENT ORSOLYA ÉS A TIZENEGYEZER SZŰZ VÉRTANÚSÁGA

A táblaképen szent Orsolya vértanúságát látjuk. Legendájának több változata is ismeretes. A jelenet főszereplője a szüzességet fogadott keresztény brit királynő, akinek kezét a pogány Aetherius kérte meg. Orsolya látszólag hajlandó volt házasságot kötni csak azért, hogy hazáját megóvja a támadástól. Azonban három év hala-

déket kért kéréjétől. Esküvői menetét apja engedélyével tíz előkelő szűz kísérhette el, miközben a szűzeket egyenként ezer hölgy és 11 triéra követhette. Hajójuk viharba került és a Rajnán haladva, Köln városában kötöttek ki. Innen egy angyal ajánlatára elzarándokoltak Rómába. Itt csatlakozott hozzájuk a pápa is. A hazafelé tartó úton, Kölnbe érkezve, a várost ostromló pogány hunok kezére jutottak, akik kegyetlenül lemészárolták mindnyájukat. Ez a jelenet látható a festményen, németalföldi reneszánszra jellemző stílusban. A kép előterében és középtengelyében azt a pillanatot láthatjuk, amint Orsolyát éppen szíven szúrja a hun vezér Attila. Orsolya közepén áll, mint egy színpadi jelenet főszereplője, a többiekhez képest nagyobb léptékben ábrázolva. Megadóan veti alá magát a halálos fegyvernek, kezét oldalt enyhén megemeli. Ez a testtartás nem véletlenül utal Krisztus keresztre feszített testtartására, de értelmezhető társnőit védelmező gesztusként is. Ebben az esetben utalhatunk a köpönyeges Mária testtartására és Mária színeire (kék, vörös) is. Orsolya ruházata nem a legenda történelmi korát érzékelteti, hanem a táblakép keletkezési idejének felel meg. A mártír kék ruhája és vörös palástja királyi méltóságának

Szent Orsolya és a tizenegyezer szűz vértanúsága
Brüsszeli festő 1520 körül, tempera, fa, 77,5 x 82,5 cm

megfelelően divatos, kivágott nyakú, reneszánsz viselet, fejkötője ékköves és szűzségére utal. A kiborotvált, magas homlok szintén a korabeli divatnak felelt meg. Orsolya fehér, páncélszerű védőmellénye kifejezi elkötelezett, hitéért harcoként fellépő voltát. Bíbor köpenyén „MAERT... SINT URSULLE BIDE VOERE ONS...” felirat olvasható.

Körülötte az iszonyatos öldöklés már megkezdődött, az imádkozó lányok lefejezése zajlik. Orsolya a legenda szerint e szavakkal bízta társnőit: „Testvéreim, győzedelmeskedjünk a halálon, lelkünk-testünk tisztán jelenjen meg Isten színe előtt!” A hun hadsereget a szintén díszes öltözetben és fehér lovon ábrázolt Attila vezeti, mögötte seregének zászlója árulkodik eretnek voltáról, hiszen sárga színű. Hunok Kölnben ugyan nem harcoltak, de mindenképpen a pogányságot jelenítik meg a legendában. E szerint tizenegyezer angyal ereszkedett alá az égből és űzte el a hunokat a városból. Szent Orsolya tiszteletének első bizonyosságai ugyan a VIII-IX. századból valók, a legenda elterjedését elősegítette, hogy 1106-ban Köln városfalai előtt találtak egy régi temetőt, melynek csontjai a tizenegyezer szűz ereklyéjeként szóródtak szét, gyakran cisztercita közvetítéssel a világban. Bár a történet szerint ijással lötték le Orsolyát, a képen szereplő hun lovas egy lándzsához hasonló, aránytalanul nagy nyílveszővel szúrja szíven a szűzet. Orsolya attribútumai között értelemszerűen szerepel a nyílvesző, továbbá a szokásos pálmalevél és egy keresztes zászló. Ereklyéit a kölni dóm aranykamrájában őrzik. A boldog házasságért, a jó halálért,

valamint égési sérülések ellen fohászkodnak hozzá. Ünnepe: október 21. A leányok és az iskolások védőszentje. Az Orsolya név latin eredetű, jelentése: erős.

A Keresztény Múzeum táblaképe bizonyára egy Szent Orsolya oltárhoz tartozott egykor, többi darabja nem ismert. A tábla festőjét nem ismerjük.

Kölnben a Szent Orsolya-templomban található egy felirat a IV-V. századból, mely szerint egy Clematius nevű ember a szüzek vértanúsága helyén templomot építtetett egy korábban meglévő, de leégett és rommá lett szentély helyén. Orsolya tisztelete Kölnből kiindulva szinte egész Európában elterjedt. A XVI. században Merici Szent Angéla, az általa alapított rendet szent Orsolya oltalma alá helyezte, ezért orsolyitáknak nevezik őket. Első misszionáriusuk, Boldog Mária anya, 1634-ben Kanadában oktatta a bennszülötteket. A francia forradalom idején sok nővér adta életét hitéért, őket XV. Benedek pápa 1920-ban boldoggá avatta. Az orsolyiták Ausztriából érkeztek Magyarországra, 1676-ban telepedtek le Pozsonyban.

Európa térkép, a képről fénymásolat A/5-ös méretben, a történet szövege, papírlapok, egy darab posztó illetve bársony anyag, kalap.

A beszélgetés célja, hogy közösen fogalmazzunk meg egy képleírást. Egyesével felsoroljuk, hogy kik szerepelnek a képen, kiket ismerünk fel, milyen ruhákat viselnek a vértanúk és milyen ruhában vannak a katonák. Mi történik az előtérben, a közép- és háttérben. A színek szimbólikus tartalmaira is felhívjuk a csoport figyelmét. A következő körben minőségjelzővel fejezzük ki azt, hogy bennünk milyen érzelmeket indított el a kép. Megfejtjük, hogy a festő mire és hogyan irányítja rá figyelmünket, ezt milyen módszerrel éri el. Beszélgetünk a színekről, a korabeli viseletekről. Továbbá szó esik a vértanúságról, a középkori és reneszánsz Istenhitről, áldozatvállalásról, legendákról, hősekről.

Játékos feladatok: A festmény megtekintése előtt két csoportra osztjuk a fiatalokat. A két csapat két különböző feladatot kap. Az egyik megkapja a legenda történetének szövegét szétvága,

melyet megpróbálnak összeilleszteni, sorrendbe rakni. A másik csapat a puzzle szerűre szétvágott színes másolatot rakja ki. Ez alapján megkeresik a festményt és felolvassák előtte a legendát. Miután megismertük szent Orsolya történetét és beszélgetünk a képről, egy szituációs- mesejátékba kezdünk. Újra alkotjuk a legendát egy a képen látható, szabadon kiválasztott személy szemszögéből. Mindegyik gyerek mond egy- egy mondatot, ami a képpel és a jelenettel összefüggésben van. A következő gyermek, azzal folytatja a történetet, hogy egy újabb mondatot fűz az előbbihez. Engedjük, hogy a fiatalok a képet figyelve, fantáziájukat szabadon használják!

Végül pedig mindenki ráír egy - a festménnyel kapcsolatos - szót egy cetlire. A játék hasonlít az activityre. A megírt szavakat összeszedem, kalapba teszem és újból két csoportra osztom a diákokat. A játék három körből áll, ugyanazokat a szavakat kell kitalálni mindegyik körben, meghatározott időn belül, de a körök folyamatosan nehezednek. Indul az óra, egy kör egy perc. Első körben „A” csapat választott embere elkezd körülrni saját csapatának a kalapból kihúzott szót. Egy perc áll rendelkezésükre, ez alatt az idő alatt annyi szót mutogathat el, amennyit tud. Az idő lejártá után „B” csapat következik, majd a perc lejártá után megint „A” csapat jön. Egy kör addig tart, amíg a kalapban van szókártya. A kör végén visszatesszük a szavakat és újra kihúzzuk azokat, azzal a nehezítéssel, hogy a második körben már csak mutogatni lehet, míg a harmadikban csak hang kiadásával lehet rávezetni csapatunkat a szó megfejtésére.

A játékra az elejétől kezdve nagyon kell koncentrálni, ugyanis meg kell jegyezni az első körben kitalált szavakat, hogy azokat a nehezített körökben is ki lehessen találni.

Ajánlott korosztály: 8-12. osztály

Összeállította: *Földváry Piroska*

ÁRPÁDHÁZI SZENT ERZSÉBET

Különféle „királyi” ruhák, palástok, anyagdarabok, papírból készült koronák, előre elkészített, nagyméretű, papír, öltöztetős figurák, zsírkréta, színes ceruza, gyumaragasztó vagy kétoldalú ragasztó, vastag csomagolópapír

A kép Erzsébetet éppen egyik jó cselekedete közben mutatja be. Palástját nyújtja egy didergő szegény nőnek és csecsemőjének. A festő, Liezen-Mayer Sándor a hideg téli idővel és a hóval borított tájjal a helyzet kilátástalanságát hangsúlyozza. Mindemellett a fehér, hóval borított környezet középpontba állítja Erzsébet magasztos alakját s ezzel ráirányítja a néző figyelmét. Az út menti fészület Isten közelségére utalhat, jelenléte a kép egész témáját áthatja. A háttérben további szegény embereket láthatunk, akik feszülten figyelik Erzsébet kedvességét. A kompozíció középpontjában Erzsébet áll. Különlegesen szép, bíbor színű ruhát visel, amelyet gazdagon díszített öv fog át. Fején rangjára utaló aranyozott fejfedő díszleg. Palástja pompás, értékes szőrme, melyet megemel és beburkolja vele a lábainál kuporgó asszonyt. Feltűnő tehát a Köpönyeges Máriára utaló gesztus. A szegény asszony a jelenet másik központi figurája. Az ócska rongyokban, vérző lábbal a kereszt tövében kuporgó asszony, mintha egyfajta égi segítséget várna, hogy ő és gyermeke életben maradhasson. Erzsébet koldusokat, éhezőket, nincsteleneket és járványtól sújtott betegeket karolt fel. Mindezt férje, Tübingi Lajos távollétében tette és cselekedeteit nem nézte jó szemmel az udvar.

Liezen Mayer Sándor:
Árpádházi Szent Erzsébet
1886, olaj, vászon, 152 x 91 cm

A képet Simor János érsek, múzeumalapító vásárolta a művésztől, nem szerepel mindig az állandó kiállításon.

A kép játékos feldolgozása

A foglalkozást egy elbeszéléssel indítjuk, amelyhez rengeteg kelléket használunk fel, melyek segítségével a gyerekeket is bevonjuk a történet egészébe. Ügyeljünk arra, hogy az összes gyereket lefoglaljuk, így a végén egy kész királyi udvar áll előttünk. A történet Árpádházi Szent Erzsébet legendáját örökíti meg, kissé romantikus, a korosztály számára érthető és élvezhető formában. Legyünk tudatában és tudasuk a gyerekekkel, hogy Szent Erzsébet valóban élt, és élete példa a mai ember számára is.

„Több száz évvel ezelőtt, élt egy nagyon erős, igazságos magyar király. Volt ennek a királynak egy gyönyörű felesége. Együtt uralkodtak az országban, nagy boldogságban. Pompás udvart tartottak, udvarhölgyek, apródok, szakácsok szolgálták őket, de dolgoztak számukra szabók, akik a királynő gyönyörű kelméit varrták, szőrmekészítők, akik meleg palástokat készítettek és órasmesterek is, akik a bölcs király óráit javították. Egyetlen bánata volt csupán a királynak és a királynőnek, hogy nem volt gyermekük. Kérték is Istent minden nap és minden éjjel, hogy ajándékozza meg őket egy kislánnyal. Imájuknak fogantatja lett és megszületett leányuk Erzsébet, aki ahogy cseperedett, egyre szebb lett. Nagyon szeretett udvarhölgyeivel játszani, és sokszor jártak együtt a kápolnába imádkozni. Egy nap, egy

daliás herceg vágta a palota felé, hosszú kék palástban és fekete lovon. Amint meglátta Erzsébetet a díszes kertben, rögtön beleszeretett. Meg is kérte kezét a szüleitől, akik azonnal igent mondtak. Lajos, mert így hívták a herceget, azonnal elvitte gyönyörű feleségét saját hercegségébe, külföldre. A daliás herceg és a gyönyörű hercegnő nagyon szerették egymást. De bizony Lajosnak volt egy mostohája, aki nem szívelte Erzsébetet. Ha férje nem volt otthon, Erzsébet ételt és italt vitt a szegényeknek, amit a mostoha nem nézett ám jó szemmel! Egy napon Lajosnak messzire kellett utazni, az országban pedig nagy szegénység és éhínség tört ki. Erzsébet nap mint nap kenyeret és vizet vitt a szegényeknek. Volt köztük szegény szabó, szegény asszony és sok- sok gyerek. Egy napon, amikor épp kenyeret vitt ki a palotából, megállította őt a gonosz mostoha, és így szólt hozzá: „Erzsébet, Erzsébet, hová-hová ilyen sietősen, csak nem kenyeret viszel a szegényeknek, hisz azt megtiltottam!” Erre Erzsébet nagyon megijedt, mivel köténye tele volt friss kenyérrel. Imádkozni kezdett, kérte Istent, segítsen neki. Hirtelen így válaszolt: „Jaj édes mostohám, bizony én csak rózsákat viszek a kötényemben”, és amikor megmutatta, láss csodát, a sok cipő mind rózsává változott. Így tett csodát Isten a jótevő Erzsébettel.”

Az egész „királyi udvart” áthívjuk a festményhez. Közös megkeressük Erzsébetet, megfigyeljük bíborszínű ruháját, aranyozott övét és fejfedőjét, valamint szőrmepalástját. Közben bevonjuk a kellékekkel felruházott gyerekeket is. A ruha említésénél kiszólitjuk a szabót, aki elmondja nekünk, hogy mit csinál a királyi udvarban, vagy a szőrme megfigyelésekor a szőrmekészítőt nevezzük meg, aki szintén elmeséli a feladatát. Kitérünk még a szegényekre kik lehetnek ők, miért figyelik Erzsébetet? Felhívjuk a figyelmet a feszületre a háttérben és a havas tájra, valamint a hideg téli időre is. Az utóbbihoz esetleg egy kis versre, vagy énekre kérdezzük rá és közösen elénekeljük a gyerekek által említettet. Az ezt követő beszélgetés már a jelenkorra irányul. Megkérdezzük a gyerekeket, láttak-e már szegény embereket, hol látták őket és segítettek-e rajtuk? Beszélgetünk még arról is, hogyan segíthetünk a szegény, beteg embereken. (Ruhát adunk nekik, pénzzel segítjük őket, ételt viszünk nekik).

A csoportot két részre osztjuk. Nekik adjuk az előre elkészített, kiszínezett öltöztetős bábukat. A lányok egy királynőt, egy hercegnőt és egy szegény parasztasszonyt kapnak kézhez, míg a fiúk egy királyt, egy herceget és egy szegény parasztembert. A feladatuk a mese és a kép alapján felöltöztetni a bábukat a leginkább hozzájuk illő ruhába. A ruhák felillesztése a bábukra a gyurma- vagy kétoldalú ragasztó segítségével történik.

Mindkét csoport egy nagyméretű, fehér csomagolópapírt kap, amelyre ragasztó segítségével illesztik fel a bábukat, majd körük közösen hegyeket, dombokat, várakat, tornyokat, trónszéket és amit gyermeki kreativitásuk enged, rajzolnak.

A végén mindkét csoport bemutatja saját rajzát, s végül emlékként, magukkal vihetik a közösségi alkotást.

Ajánlott korosztály: 5-7 évesek

Összeállította: Szakálos Éva

FELJEGYZÉSEK:

TÁJKÉP REMETE SZENT ANTALLAL, SZENT RÓKUSSAL ÉS SZENT KRISTÓFFAL

Kártyák a szentek történeteinek leírásával (szöveg-kártyák), lapok, színes ceruzák, szentek attribútumai, különböző ruhák, kelmék, festék, tempera, ecset, víz/ helyette zsírkréta vagy színes ceruza.

A táblakép a holland

reneszánsz festészet egy alkotása. Az előtérben két donátor térdel. A donátorok a középkori műalkotások megrendelői, akiknek ábrázolása általában magán a megrendelt művön is megjelenik. Ők állták a kép készítésének költségeit, s gyakran a témát is ők határozták meg. Mögöttük három szent jelenik meg. Mind három szent egy-egy kisebb jelenetben szerepel. Balról jobbra Szent Antal, Szent Rókus és Szent Kristóf. Mindegyikük legendájukból vett társszereplővel jelenik meg. Szent Antal az őt megkísértő Ördög-királynővel, Rókus a pestises sebet gyógyító angyallal és a táplálékot hozó kutyával, Kristóf pedig a folyón átkelve a vállán az egyre nehezedő gyermek Jézussal. Mivel több egymás utáni vagy egymástól távol eső cselekmény egy idejű megjelenítéséről van szó, ezért ezt szimultán ábrázolásnak nevezzük. Az alakok mögött gazdag tájképi háttér nyúlik el. Ez egy korai panoráma-táj, hiszen a képet madártávlatból látjuk, a horizont magas és a tájszerkezet réteges, vagyis megjelenik az előtér, középtér és a háttér. A festményt Jacob Cornelis, jó módú festő készítette Amszterdamban.

I. Első lépésként két csoportba osztjuk az osztályt. Az egyik csoport tagjai fordítsanak hátat a képnek, a másik csoport pedig körülbelül három percig figyelje meg a képet. Ezt követően cseréljen a két

Jacob Cornelis van Oostsanen műhelye, 1530-1540 között:
TÁJKÉP REMETE SZENT ANTALLAL, SZENT RÓKUSSAL
ÉS SZENT KRISTÓFFAL
tempera és olaj, tölgyfa, 56 x 84 cm

csoport, akik eddig háttal voltak, forduljanak meg és fordítsa. A most képpel szemben lévő csoport tagjai nevezzenek meg hangozan olyan személyeket, tárgyakat, akik a képen láthatóak, de olyanokat is, akik nem. A háttal ülő csoport tagjai igen/nem felkiáltással állapítsák meg, hogy tár-

saik valóban olyan dolgokat sorolnak-e fel, melyek szerepelnek a képen.

II. Az ábrázolt szentek megismerése

A gyerekeket három csoportra osztjuk. Minden csoportnak adunk egy-egy kis szöveget, mely az egyes szentek életéből vett rövid kis jelenetről szól. Az első csoportnak odaadjuk Szent Antal történetét: Szent Antal általában hosszú, földig érő, bő ujjú tunikát visel. Ez egy nagyon egyszerű öltözet, mely jól illik a remeték, azaz a világtól elvonuló emberekhez. Egyszer Antal a sivatagban egy ezüst edényre bukkant, de nem vette fel, mert valami rossz érzése támadt. Felismerte, hogy ez szemfényvesztés, melyet az ördög szít.

A második csoport Szent Rókus történetét kapja meg: Rókus zárandok volt. Ennek megfelelően kényelmes köpenyt és csizmát hordott, s útjainak megkönnyítésére vándorbotot hordott magánál. A pestises betegek meggyógyításán dolgozott egész életében. Egyszer azonban elkapta a szörnyű betegséget, de ekkor megjelent egy angyal, aki sebet meggyógyította. Szent Rókus ábrázolásain gyakran megjelenik a táplálékot hozó kutya, aki ennivalót vitt Rókusnak, mikor betegsége miatt egy völgyben bújt el.

A harmadik csoportnak Szent Kristóf legendája jut: Szent Kristóf igen díszes öltözetet viselt életében. Legendája szerint, amikor zarándokokat vitt át a folyón, egy kisgyermek odaszaladt hozzá és megkérte, hogy őt is vigye át a folyón. A szent ember ezt meg is tette, ám nagyon meglepődött, mikor a kislíával elindult, hogy átkeljen a folyón. Ennek a hatalmas termetű embernek a botján kellett támaszkodnia és háta meggörbült a fiú súlya alatt. Szent Kristóf rádöbben, hogy a vállán lévő gyermek nem más, mint Krisztus. Amikor Kristóf rájött erre, vándorbotja leveleket eresztett, kizöldellt.

Kérjük meg a gyerekeket, hogy rajzolják le a történeteket. Adjunk nekik papírt és színes ceruzát. Miután befejezték a rajzolást, alkotásaikat felemelve mesélje el csoportonként egy-egy gyerek a történetet, amelyet ábrázoltak. Jelezzük, hogy jól figyeljenek, mert a történetekkel még feladatuk lesz. Ha bemutatták történeteiket, Szent Antalnál fontos, hogy ezüst tálat tart a kezében, mellette az őt megkísértő ördög-királynő szerepel → miért olyan fényes és szép ez az alak? → azért, hogy nehéz legyen ellenállni csábításának. Szent Rókusnál kiemelendő a szent mellett lévő nőalak → miféle furcsaság látható rajta? → szárnya van, mert angyal → mit csinálhat Rókus lábával, miért? Szent Kristófnál hívjuk fel a figyelmet még egyszer a nehéz kisgyermekre (Krisztus) → a szent görnyedt hátára és kizöldellt vándorbotjára.

Ekkor kiderül, hogy a szenteken és a hozzájuk kapcsolódó alakokon kívül még van két figura, akikről nem beszéltünk. Vajon kik lehetnek ők? Próbáljuk meg körülírni közösen a gyerekekkel, hogyan néznek ki, mit hordanak, illetve mit csinálnak éppen? Mondjuk el, mit jelent a donátor kifejezés, illetve azt, hogy a középkorban az embereknek vagy közösségeknek voltak védőszentjeik, akik hitük szerint megvédték őket attól, amit nem kívántak. → Kezdeményezhetünk beszélgetést, arról, hogy a csoportban ki, milyen dolog ellen szeretne védőszentet.

III. A kompozícióról

Miután megismerkedtünk a szentek történeteivel, kérdezzük meg a gyereket, egy vagy több dologról szól-e a kép. Vezessük rá őket, hogy ez a szimultán ábrázolás. Ismertetjük meg velük a panorámatáj fogalmát oly módon, hogy kérdéseket teszünk fel: Levegős vagy zsú-

folt a kép? Hol helyezkedik el sok alak? (→ elől) Hol látható nagyon sok épület? (→ középen) Mit látunk a hátsó sávban? (→ hegy, domb). Elő-, közép- és háttér fogalmait. Milyen szögből látunk a képre? (→ felülről, madárperspektíva).

A fennmaradó időtől és a csoport létszámától függően rendezhetünk drámajátékot. A már előre elkészített eszközök segítségével (szentek attribútumai, a képen szereplő ruhákhoz –kinézetben és tapintásra is – hasonló anyagok) játsszuk el a jeleneteket. Ha a gyerekek félénkebbek, a foglalkozásvezető is elvállalhat egy szerepet valamely jelenetben. Ha viszont bátrak és találékonyak, akkor a foglalkozás vezetője, mondhatja a gyerekeknek, hogy ő például a televízió keresztyén nézi a gyerekek előadását. A passzív gyerekek esetleg a donátorok szerepébe bújnak és kívülről szemlélnek az eseményeket.

A kép elkészítésének módja a múzeumlátogatás után, az iskolában kivitelezhető a legjobban: Mivel nagyjából a kép készülésének idejére tehető az olajfesték felfedezése, ezen a festményen még a temperával egyszerre használták fel az új alapanyagot. A gyerekeknek adjunk előre elkészített olajfestéket, temperát és papírt, majd kérjük meg őket, hogy fessék le a három szent közül azt, aki legközelebb került hozzájuk, vagy esetleg azt, akit ők maguk is elfogadnának saját védőszentjükként. A kiválasztott alakot kétféleképpen, olajjal és temperával is örökítsék meg. Megjegyzés: Először mindenki a temperával fessen, s mielőtt alkotásaikat elkészítik, magyarázzuk el a festék, illetve a technika sajátosságait: Vízrel hígítható, gyorsan szárad, száradás során a színek kivilágosodnak, nem olyan fényesek, mint az olajfesték.

Mielőtt az olajfestést elkezdenénk, itt is említsük meg az ide vonatkozó tudnivalókat. Az olajfesték lassabban szárad, szebb fénye van, mint a temperának. Az elmondott sajátosságokat a gyerekek munkájuk elkészítése során tapasztalni fogják. Ha készen vannak, említsük meg, hogy az általuk használt két festési mód egyszerre is használható.

Összeállította: Szaniszló Dóra

SZERZETESEK

Carlo Crivelli:

Padovai Szent Antal, Sienai Szent Bernardin és Szent Domonkos

1493, tempera, fa, 29x18; 34x26,5; 30x20 cm

Ülőpárnák, kartonlapok, zsírkréta, színes ceruza, a táblakép kinagyított részletei

Carlo Crivelli (Velence, 1430 k. – Marche vidék, 1495) Padova egyik legnagyobb művészeti vállalkozásának számító műhelyben tanult, majd a Marche-vidéken telepedett le. Padovai Szt. Antalt, Sienai Szt. Bernardint és Szt. Domonkost ábrázoló táblaképei a kutatás szerint egy Mária koronázása oltárhoz¹ készültek. Ennek az oltárnak alsó részéről, a predelláról származik a három félalakos férfi szent. Ez volt a mester utolsó dátummal jelzett műve.

A három szent egy-egy mély kőfülkében áll, alakjuk azonos méretű. A Sienai Szt. Bernardin körül futó épített háttérből viszont jóval több látszik, mint a többi részleten. Mindhárom szent kezében könyvet látunk, Szent Antal és Szent Domonkos bal kezében emellett liliomot, Szent Bernardin bal kezében pedig IHS monogrammal ellátott korongot tart. Szent Antal fejét lehajtva könyvébe mélyed, Szent Bernardin maga elé mered, Szent Domonkos pedig buzgón az ég felé emeli tekintetét, szája nyitott és jobb kezével felfelé mutat. Mindhárom alak megjelenítésében karikírozott jellembeli különbségeket látunk: Szent Antal kedves, kerekded arca merőben eltér Szent Bernardin szigorú, aszketikus alakjától és Szent Domonkos átszellemült arckifejezésétől.

A részletek, a ruhák anyaga, a tárgyak felülete rendkívül aprólékosan kidolgozottak, mégis Crivelli egyedi stílusának megfelelően egyszerre keltenek természetutánzó és díszítő hatást. Crivelli oltárképein sokszor ábrázolja alakjait merev, szoborszerű mozdulatlanságban. A könyvek élénkpiros és zöld tónusai, a színkezelés ragyogó pompája, zománcos fénye plasztikusabbá teszik az alakokat és színesebbé varázsolják a képet. Ráadásul a képek hangulatát alapvetően meghatározza a szentek megjelenítésének kedves humora, mellyel Crivelli ironikusan mutatja meg karakterüket.

A beszélgetés során a következő *fogalmakat tisztázzunk*: attribútum, koldulórendi szerzetes, idealizált ábrázolásmód, szerzetesek életmódja. A Crivelli képek kinagyított részleteit kiosztjuk a gyerekek között (Padovai Szt. Antal, Sienai Szt. Bernardin és Szt. Domonkos attribútumai, tehát könyvek, liliomok, IHS monogrammal jelzett zászló, Szent Domonkos égre mutató jobb keze). Egy-egy jelentkező megmutatja az adott attribútumot, részletet a képen, majd a többiek is közelebbről megvizsgálják őket. Megbeszéljük a részletek fontosságát a képi ábrázoláson belül. A szenteket gyakran ábrázolják *aureolával*, *dicsfénnel*, *glóriával* a fejük körül, hiszen ők Isten által kiválasztott személyek voltak. A liliomok gyakran a lelki tisztaság és a szüzesség szimbólumai, jelképei voltak. Az attribútumokat a szentek életéhez, munkásságához,

¹ A fabrianói San Francesco templom oltárképének predellájához. A Mária koronázását ábrázoló oltárképet jelenleg a milánói Brera képtárban őrzik. A predella közepére szánt Áldó Krisztus és Szent Onofrius ábrázolások töredékei pedig Rómában, az Angyalvárban láthatóak. Az esztergomi három képpel azonos predellakép-sorozathoz tartozik további hat szentet ábrázoló darab, melyek a párizsi Jacquemart-André Múzeumban találhatóak. Vö. Cséfalvay 1993, 234-235 o.

mártírhálálához szorosan kapcsolódó tárgyak. Közös megfigyeljük a képen látható személyeket, ruházatukat és beszélgetünk arról, hogy ők vajon milyen tevékenységet folytathattak életük során. Elhangzik, hogy *szereztesekről* van szó, felfigyelünk ruházatukra (habitus: kámzsa, csuklya – viccesen néha negatív értelemben: csuha; sodrott kötél öv a korda) és jellemző hajviseletükre (tonzúra). Észrevesszük, hogy öltözetük különbözik: *ferences* és *domonkos* rendi szerzetesekről van szó. Meséljük néhány szót Padovai Szt. Antal, Sienai Szt. Bernardin és Szt. Domonkos életéről, feladataikról, pl. arról, hogy feladatuk volt Jézus életének felelevenítése az emberek között. Életmódjukban kulcsszerepet játszott/játszik a koldulás, a tanítás, prédikáció, valamint a munka. Ma élő és tevékenykedő szerzetesek fényképeit is megmutathatjuk nekik, hangsúlyozva, hogy szerzetesek ma is élnek köztünk, mindennapi életformájukban őrizve több száz éves hagyányaikat.

Most feltesszük a következő kérdést: „Miben hasonlít a három kép?” A válaszokat addig gyűjtjük, amíg el nem hangzik, hogy mindhárom szent könyvet tart a kezében, aureola van a fejük körül és kőfülkében állnak. Elmagyarázzuk a könyvek, az olvasás és az írás kiemelt jelentőségét a szerzetesek életében. Elhangzik, hogy a három kép ugyanahhoz az oltárpítményhez tartozott. „Miben különbözik egymástól a három kép?” - addig keresünk válaszokat, amíg felmerül az alakok *eltérő* arckifejezése. Kapcsolatot keresünk a figurák megjelenítése és jelleme között, karakterükről beszélgetünk. Összevetjük a szentek arckifejezését, testtartását a Crivelli kép közelében kiállított Szent Sebestyén ábrázolással. Tudatosítjuk, hogy Crivelli képén idealizált alakok helyett sokkal valóság-hűbb figurákat látunk. Megbeszéljük hogy mi lehetett a festő célja a Szent Sebestyént ábrázoló képen, valamint az általunk vizsgált alkotáson.

Élőkép: három önként jelentkező fiatal beáll olyan a pózba, amelyet a képen látnak, egy „rendező” és egy „festő” pedig finomítják a fej- és a kéztartásokat.

Kreatív feladat: A gyerekek kigondolják, hogy mi az a két dolog (tárgy, ruhadarab, akár jellemző gesztus), amellyel a leginkább azonosulnak, ami jellemző rájuk és amelyek alapján felismerhetőek. Ezeket a tárgyakat lerajzolják a kiosztott kartonlapokra zsírkrétával és színes ceruzával. 10 perc után a képeket összeszedjük, összekeverjük, majd közösen végignézzük őket és megpróbáljuk kitalálni, melyik attribútum kihez tartozik.

Ajánlott korosztály: 11-13 évesek

Összeállította: Bózsó Réka

FELJEGYZÉSEK:

„FESTMÉNYEK OLVASÁSA, BESZÉDES TÖRTÉNETEK”

Giovanni Boccati

(umbriai festő, 1420 k.

– 1480) a táblaképet 1887-ben vásárolta a múzeum a római Bertinelli gyűjteményből.

A mű egy klasszikus kálvária¹ jelenetet ábrázol, középen Krisztus keresztre feszített alakjával, két oldalt a latrokkal, a keresztek alatt pedig számos egyéb, a jelenethez kapcsolódó figurával. A háttérben panoráma-táj, jobbra Jeruzsálem városa fekszik, az ég világoskék, alig felhős. Krisztus keresztjén a Pilátus által odáíratott INRI felirat olvasható, azaz Iesus Nazarenus Rex Iudeorum, melynek fordítása: a názáreti Jézus, a Zsidók Királya. Egymásra fektetett, egy szöggel a kereszthez erősített lábait deszka támasztja alá. Ezt a keresztre feszítés típust *három szöges feszületnek* nevezzük. Ezen részletkiemelés is az együttlészenvedést és a sajnálatot váltotta ki a néző imádkozóból. Mindhárom keresztre feszített alakon a szenvedés és a kín általi elgyengülés látható. Krisztus keresztjének lábánál áll a Máriák csoportja, köztük sötét ruhában és kék köpenyben a gyásztól éppen összezsugorult testtartással Szűz Mária, mögötte pedig Mária testvére, Mária Salome (Id. Szt. Jakab apostol és Szt. János evangélista anyja) valamint Mária Magdolna. A keresztet a szeretett tanítvány, Szt. János öleli át. Előtte, a kép középtengelyében, fehér lovon, a megtért százados mutat Krisztusra. A kép további szereplői bábézkodók, katonák, valamint lóháton a főtanács papjai. Két alak köpenyén valamint egy zászlón is látható egy-egy

Giovanni Boccati: Kálvária

1440 körül, fa, tempera, 75x49 cm

ban, néha rövidülésben (lovak) ábrázolták. Az arcok hol profilban, hol szemből, hol háromnegyed profilban jelennek meg és ez biztosítja az emberek csoportjának ritmizálását. A színek alkalmazásában a sötét világos kontraszt uralkodik, és ez főleg a ruhák színében érhető tetten.

3 boríték, 3 kinyomtatott kép összevágva, kosár vagy zsákocskba benne kis játékokkal, tárgyakkal (csíkos sapka, játék skorpió, kis zászlók, kék szövetdarab, vár rajza, makettje, játékkard, játékllovak, hajócska, játéklándzsa, öv, kendő, fakereszt, arany hátterű ikon), kartonból előre elkészített festmény hátterek (10 arany, 10 táji), fekete filcek, papír, anyagdarabok, olló, ragasztó.

¹ Azt a Jeruzsálem melletti dombot, ahol Krisztust keresztre feszítették, héberül Gulgoletnek, arámul Golgoltának, görögül pedig Golgotának, azaz koponya-helynek hívták – hiszen a legenda szerint itt temették el Ádámot, akinek koponyája számos képzőművészeti alkotáson megjelenik Krisztus keresztjének lábánál – ennek latin fordítása a Calvaria. A magyar nyelvben mindkét (görög, latin) elnevezés használatos, habár a *kálvária* félrevezető lehet, ugyanis azokat a többnyire dombon létesített építményeket is így nevezik, melyek a passió egyes állomásait, stációit jelölik és feszülethez vagy kápolnához vezetnek. Vö.: SEIBERT 1986, 162 o.

Figyelemfelkeltő feladatként három csoportra osztjuk az osztályt, majd minden csoport kap egy-egy borítékot, melyekben a kálváriakép kivágott részletei találhatóak meg. Ezek alapján megválaszolják a következő kérdéseket: Kiket ismertek fel a képen? (Krisztus, Mária, Szt. János apostol, Keresztelő Szt. János, latrok). Most megkeressük az alkotást.

Jelentkezés útján kiválasztunk 4-5 gyereket, akiknek az lesz a feladata, hogy megfigyeljék és egy kiosztott papírra felírják a képcímke alapján (alkotó, cím, melyik teremben található) van-e még a kiállított képek között, a mi témánkkal foglalkozó más, nagyméretű mű ebben a teremben? Ők később a csoport számára „tudósítanak” majd ezekről a művekről. **Kolozsvári Tamás – Garamszentbenedeki kálvária oltár** (1427); **M.S. Mester – Kálvária** (1506).

Közben 10-11 gyereket felkérünk arra, hogy húzzanak egy zsákból/kosárból egy-egy tárgyat (csíkos sapka, játék skorpió, kis zászlók, kék szövetdarab, vár rajza, makettje, játék-kard, játékllovak, hajócska, játéklándzsa, öv, kendő, fakereszt, arany háttérű ikon). Megkeresik ezeket a motívumokat a táblaképen és közben a többiek is leülnek a táblakép elé. Ekkor elmondják, hogy hol láthatóak a húzott tárgyak és tisztázzuk, melyik, miért lehet fontos részlet. Az arany háttérű ikon kakukktojásként szerepel a tárgyak között, de színe miatt köthető a műalkotás más részleteihez is.

Következő feladatként felkérem tudósítóinkat, hogy vezessenek el minket a kiválasztott, megtalált két képhez. A képek előtt kihangsúlyozzuk a középkori festmények azon funkcióját, hogy a „szegények bibliájaként” sokak számára mesélték el a bibliai történeteket, az akkori emberek szöveg helyett tehát a képeket tudták olvasni és ezúttal nekünk is ez a feladatunk itt a múzeumban. Beszélünk arról, hogy mi a különbség kis méretű táblakép (személyes áhítatra szolgált, pl. otthon, utazások során) és nagy oltárkép, valamint arany háttér és tájháttér között, majd ezek ismeretében visszatérünk kiinduló képünkhöz.

Kreatív feladat: kartonpapírból előre elkészített háttereket (arany vagy táj), valamint fekete filcet osztunk ki a gyerekeknek. Megkérjük őket, hogy mindenki készítsen egy kálvária képet, saját felfogásban, tetszőleges számú szereplővel. Igény esetén papírból/rongyból is kivághatnak figurákat és ráragaszthatják azokat a karton alapra. Az így elkészült munkákat természetesen hazavihetik emlékebe, mintegy „házi oltárnak”.

Ajánlott korosztály: 6-7 osztályosok, 12-14 évesek

Összeállította: *Dudás Barbara*

FELJEGYZÉSEK:

MÓDSZERTANI ÚTMUTATÓ PEDAGÓGUSOKNAK

1992-ben a Staatliche Kunsthalle Karlsruhe (Karlsruhei Állami Múcsarnok) aktív múzeumpedagógiai osztályának munkatársai egy olyan kiadványt szerkesztettek, mellyel az interdiszciplináris oktatást erősítve, a múzeumi helyszínre terelték a figyelmet. A gyűjtemény alkotásaihoz metodikai lapokat írtak, ezekben praktikus múzeumpedagógiai eszközöket mutattak be és már a publikációban felhívták a figyelmet a múzeum kosztümtárára, diagyűjteményére és könyvtárára. A pedagógusok felkészülését ezekkel az információkkal segítették és kiemelték az érdeklődők, az érkező gyermekcsoportok részére rendelkezésre álló, szabadon igénybe vehető eszköztárat. Ennek az intézménynek múzeumpedagógusi képzésében öt éven keresztül részesülhettem,¹ ezért nem tagadom, hogy alapvetően meghatározta egyetemi oktatói munkámat mindaz, amit ott elsajátíthattam. A jelen kiadvány ötlete tehát egy megvalósult karlsruhei kezdeményezés hazai változata.²

E kiadvánnyal kezünkben tartjuk az esztergomi Keresztény Múzeum gyűjteményéből kiemelt alkotások kreatív megközelítésének rövid összefoglalásait. A metodikai lapok a műtárgy alapvető adatain kívül, tartalmazzák az adott alkotás rövid bemutatását, azokat a szempontokat érvényesítve, amelyek gyermekek és fiatalok szempontjából jelentősebbek. Ezt a részt újabb bekezdések követik, amelyek az adott műalkotások dialógusra épülő felfedezésére, játékos és kreatív feldolgozására adnak további ötleteket. Fő célként szerepel az adott műtárgyakban rejlő tartalmak kibontása, ezek megértése és rögzülése. Minden metodikai lapon megtalálhatóak az ajánlott foglalkozásokhoz szükséges kellékek, eszközök továbbá az ajánlott korosztály. A tájékozódást a lapokon belül piktogramok, míg a téma további, magasabb szintű kibontását a kiadvány végén szereplő irodalomlista segíti. Reményeink szerint Esztergom és környékének tanárai, nevelői ezekből a metodikai lapokból inspirálódva készítetést éreznek majd arra, hogy hozzák el osztályaikat, csoportjaikat a Keresztény Múzeumba és akár önállóan is vezessenek foglalkozásokat, használják szabadon a múzeum tereit, lehetőségeit, hiszen ma már minden múzeum demokratikus intézmény, kapui nyitottak a társadalom bármely rétege előtt és küldetésének részét képezi a gyűjtemény közvetítése. A kiadvány tehát *pedagógus-továbbképző* funkciót tölt be, de célközönségéhez a tágabb múzeumpedagógusi szakma is természetesen hozzátartozik.

tozik. A módszertani útmutató talán arra is fényt vet, hogy hány féle szempont érvényesíthető műtárgyak elemzésénél, megfigyelésénél és arra is, hogy miért fontosak ezen alkotások a ma fiatalsága számára.

A kiadvány lapjai kevésbé múzeumi órák megtartására használhatóak, hiszen nem konkrétan egy-egy évfolyam tananyagához kapcsolódnak, hanem elsősorban az egyedi műtárgy élményszerű elsajátítására szolgálnak, tematikus foglalkozások példáit tartalmazzák és a múzeum alapvető küldetéséhez tartoznak, beépülve a múzeumi oktatás területébe. Múzeumpedagógiai eszközként, természetesen nem helyettesítik az intézmény múzeumpedagógiai programjait és rendezvényeit sem, viszont kiegészítik őket.

Kiadványunk sajátossága, hogy minden egyes módszertani lapot a PPKE művészettörténész vagy muzeológia szakos hallgatói készítették. Az évek során, speciális kollégiumok keretében vagy a muzeológia MA képzés múzeumpedagógiai szemináriumain többen kaptak olyan feladatot, hogy a Keresztény Múzeum egy-egy műalkotására koncentrálván, készítsenek tematikus foglalkozásokat, de ezeket úgy fogalmazzák meg, hogy önállóan, tanárok, nevelők által is levezethetőek legyenek. Jelen kiadvány válogatás a kidolgozott munkák halmazából, a jövőben újabb lapok kiadásával tovább bővíthető.

Az egyes tematikai lapok nem tartalmazzak metodikai magyarázatokat, hiszen a múzeumba érkező oktatók pedagógiai felkészültsége evidens. Ezért csak itt, a bevezetőben térek ki arra, hogy a legtöbb ajánlott foglalkozás korosztályi adottságokat figyelembe vesz, hogy majdnem mindig tartalmaz egy felfedezésre, figyelemfelkeltésre összpontosító kezdőjátékot, megfigyelésre összpontosító beszélgetéseket és manuális tevékenységre vagy mozgásra építő záró tevékenységet.

Magyarországi viszonylatban talán a legmeglepőbb az a metodikai redukció, amit az egyes foglalkozások során érvényesítünk: szinte minden esetben *egyetlen* műalkotásra koncentrálnunk.³ Azokat a tartalmakat bontjuk ki, amelyek egyetlen egy műalkotásban rejlenek és amelyek közben további alkotásokban – ikonográfiai vagy stilisztikai szempontból – hasonlóképpen jelennek meg. Egyszerre érvényesül tehát a legfontosabb tény, amit minden látogatói csoportban érvényesítünk, miszerint a Keresztény Múzeumban is *eredeti*,

¹ Művészettörténész hallgatók részére folyamatosan ajánlott, kétféle program keretében: „Übung vor Originalen” és „Museumspädagogik für Studenten der Kunstgeschichte”.

² A karlsruhei múzeumpedagógusok a gyűjtemény darabjaihoz készített lapokat a következő altémák szerint csoportosították: Történetek a Bibliából; Mesék, mondák és más történetek; Emberképek; Tájképek; Állatképek; Csendéletek; Városok és hidak; Fantáziaképek; Szobrok; Múzeumi játékok; Művészeti utazások; Színpadi játékok; színjátszás képek után. A kiadvány második kiadása 1997-ben jelent meg. A metodikai lapokat a múzeumpedagógiai osztály munkatársai írták, a Kunsthalle adta ki. 2009-ben megnyílt, a már 1973 óta önálló kiállításokat kínáló gyermekmúzeum, ezúttal egy önálló épületben, új névvel (Junge Kunsthalle) is. A gyermekmúzeumot maga az Állami Múcsarnok támogatja, de fontos szerep jut a magán-szféra számára is, főleg a „Jugend im Museum e.V.”/Fiatalok a múzeumban közhasznú egyesületnek is.

³ Európa nyugati felében tárlatvezetések során is gyakran alkalmazzák ezt a metodikát és példaszerű módszernek nevezik.

máshol nem fellelhető műtárgyakkal találkozunk és az a tény, hogy hasonló motívumkincset a világ más múzeumaiban is találni fogunk. Ezeket az alkotásokat azonban *csak* ezen a helyszínen lelhetjük fel és ezért pótolhatatlanok! Megismerve őket, esztergomi ismereteink alapján, hasonló motívumokból merítő alkotásokat más múzeumokban, templomokban érteni és értékelni fogunk. Csak a Keresztény Múzeumban tudjuk megfigyelni egy-egy alkotás részleteit, finom rétegeit, itt érzékelhetjük valós méretét és ezáltal korabeli hatását, funkcióját.⁴ A megértés folyamatában általában nincsen szükségünk további hasonló példák bemutatására, hiszen attól az egyedi műtárgy befogadása nem lesz egyszerűbb és gazdagabb. Viszont nagyon fontos azokat az információkat kibontanunk, amelyek egy-egy alkotásban, a szépségen, mesteri kézjegyen kívül jelen vannak: a korabeli műhelyek, mesterek, donátorok, megrendelők és befogadók világát. Fő célunk annak tudatosítása, hogy a fiatalok megtanuljanak úgy tekinteni például egy táblaképre, mint korábbi korok *tárgyi bizonyítékára*, mint olyan műtárgyra, amely nem öncélúan készült, hanem mesél az adott kor hitvilágáról, társadalmi struktúráiról, divatjáról, szokásairól, hatalmi rendszereiről, szabályairól.

Vegyük szemügyre a tematikus foglalkozások három megközelítési fázisát⁵ és annak értelmét, rész céljait:

A figyelemfelkeltő játék, feladat fontosságát nem szükséges itt hosszan taglalni. Nem csak a figyelmet hívja fel az adott témára, műalkotásra, hanem felszabadítja a csoport tagjainak múzeumokban megfigyelhető merev, távolságtartó viselkedését és kapcsolatot alakít ki a műtárggyal.

A beszélgetés során irányított kérdezői technikákat használva, megnézzük,⁶ megfigyeljük és ugyanakkor kontextualizáljuk a műtárgyat, hiszen „együtt” fedezzük fel a műalkotás ikonográfiáját, motívumait, a képhordozó milyenségét, a színeket, a kompozíció fő irányvonalait. Irányított beszélgetéssel bontunk le előítéleteket, bővítünk előzetes ismereteket és kötjük őket a mai korhoz, mai életvitelünkhöz, tehát élményhivatkozásokat teszünk. Gyakran az alkotás létrejöttének körülményeit is megfigyelhetjük a művek boncolgatása során. Észrevehetjük a tárgy sérülékeny vagy ellenálló anyagi mivoltát. Bejárhatjuk megtett útját, a megrendelő kívánságától, a műhelyben egymást követő

fázisokon keresztül a templomi, szentélyben, hajóban, oldalkápolnában történő felállításig vagy egy középkori szobában történő elhelyezésig. Nyomon követhetjük ezután a mű sorsát egészen a múzeumi bemutatásig.

A beszélgetésre és a felfedezésre alapuló részfeladatok segítik a gyerekek, fiatalok problémamegoldó gondolkodását, észrevétlenül megtanítják őket a tárgyszerű elemzésre és a saját vélemény kialakítására, csiszolására.

A harmadik, záró fázis többféle érzékszervünket is megszólító, kreativitásra ösztönző feladatokat tartalmaz. Kutatások szerint ugyanis az információrögzülés és emlékezés akár 90%-ot is elérhet, amennyiben az információk befogadása során magunk is aktivizálódunk, több érzékszervünket is használjuk. A látáson kívül, a tapintást, a hallást, szaglászt mozgósítjuk és ehhez rajzolást, mozgást, beszédet kötünk. Így jutunk el a sokoldalú megtapasztalás élményéig.

Kiemelném, hogy mind a három fázis alakítása csak attól függ, hogy az adott alkotás mit kíván meg. Nem érdemes olyan feladatokat kiosztani és olyan témákon gondolkodni, amelyek erőltetetten hatnak, melyek nem kapcsolódnak konkrétan az adott alkotáshoz. Mindez nem jelenti azt, hogy a megközelítéseknek pusztán egy lehetséges módja lenne. Ezt sugalljuk, amikor a kiadványba egy-egy műtárgyhoz, több metodikai lapot is illesztettünk.

Külön köszönettel tartozom Kontsek Ildikónak, aki évek óta segíti oktatói tevékenységemet, csoportjainkat mindig boldogan fogadta, fogadja, volt Pázmányos hallgatóinknak teret adott és ad a konkrét múzeumpedagógusi szakma gyakorlásához és aktívan részt vett e kiadvány szerkesztői valamint kiadói feladatainak ellátásában is.

A kiadványban szereplő piktogramok a gyors tájékozódást segítik elő és szintén egy volt egyetemi hallgató, Szabó Etelka munkái. A teljes grafikai munkát Peternák Zoltán végezte, köszönet érte!

German Kinga

Budapest, 2011. október 25.

⁴ A múzeumpedagógiai szakirodalomban a műtárgy mint jel témakörben, megkülönböztetik a jel mint formai eszköz, a jel mint jelentéshordozó és a jel használatban és funkciójában kategóriákat. V.ö. Kerner, Günter-Duroy, Rolf: Kunst als Zeichen. Die semiotisch- signifikante Methode [A művészet mint jel. A szemiotikai- jelölélméleti módszer]. In: Kunstgeschichte. Eine Einführung. Szerk. Hans Belting. Frankfurt am Main 1986, 224-226 o.

⁵ Évtizedek óta ezeket a fázisokat alkalmazza a karlsruhei Kunsthalle múzeumpedagógiai részlege. Hasonló metodikát publikáltak mások is, például egyet emelnék ki: Dech, Uwe Christian: Sehnenlernen im Museum Ein Konzept zur Wahrnehmung und Präsentation von Exponaten [Látni tanulni a múzeumban. Konceptió a kiállított alkotások érzékeléséhez és bemutatásához]. Bielefeld 2003.

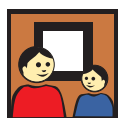
⁶ Emlékeztetek Palágyi Menyhért (1859-1924) korai „virtuális mozgás” elméletére, melynek kifejtésekor a nézés/látás folyamatát az érintés és a megérintettség folyamatában helyezte el, a nézéshez haptikus tapasztalatokat kapcsolva. Ez az elmélet a 80-as évektől határozza meg bizonyos múzeumpedagógusok munkájának jelentős részét, főleg a tárlatvezetések során. V.ö. Dech 2003, 51-53 és Palágyi, Melchior: Naturphilosophische Vorlesungen. Über die Grundprobleme des Bewußtseins und des Lebens [Természettudományi előadások. A tudat és az élet alapproblémái]. Leipzig 1924.

⁷ V.ö. Hooper-Greenhill, Eileen: Museums and their visitors. London 1994, 206 o. és Török Petra (szerk.): Módszertani ajánlások, (Múzeumok Mindenkinél II). Budapest 2003, 8 o.

VANITAS (A MÚLANDÓSÁG ALLEGÓRIÁJA)

A földi élet mulandósága a barokk festészet gyakori témája. Ez a moralizáló Vanitas-kép is a bűnbánó elmélyedésre ösztönöz és az elmúlásra figyelmeztet. Az evilági örömeket jelképező ékszerekkel és illatszertartóval körülvett, lengén öltözött fiatal hölgyet a háttérből érkező Kronosz, az idő allegorikus alakja lepi meg lantjátékában. A koponya, és a belőle előbújó, gyorsan hervadó pipacsok a halandóságra utaló, úgynevezett memento mori (Latin szó, Emlékezz a halálra! Készülj, a halálra!) motívumok. Az emberi élet törékenységet jelzi a főszereplő deformált melle is, melyet akutatók szerint előrehaladott állapotú mellrák okoz. A megriadt nő döbbenetét hatásosan fejezi ki rövidülésben ábrázolt, felemelt karja, melyet a sötét térbe fénycsóvaként bevilágító fény is kiemel. A kép mesterét a félig flamand, félig francia Niccolò Renieriben véli felfedezni a kutatás. A főleg Itáliában dolgozó festő római mecénása, Giustiniani márki Caravaggio egyik fő patrónusa is volt. Különböző rovarok, csúszómászók virágcsendéleteken, koponyák, hangszerek, mind mind a XVII. században divatosá vált vanitas ábrázolások kélelei. Vanitas, azaz pontosabban vanitatum vanitas (annyit jelent: hiúságok hiúsága) a hagyomány szerint Salamon király szavaiként az emberi mulandóságra utalnak.

Mi a kép címe? Miért lehet ez a címe? Tárgyak, alakok keresése a képen, melyek rámutathatnak a címre. A barokk kor néhány szavas bemutatása, allegória értelmezése.

Niccolò Renieri:
(Maubeuge, 1591 – Velence, 1667)
VANITAS
(A MÚLANDÓSÁG ALLEGÓRIÁJA)
1626 körül, olaj, vászon, 130 x 105 cm

hogy rajzolják le a történetrészletet amit kaptak, és a végén mutassák be egymásnak ezeket. A rajzokat sorrendbe állítjuk.

Színes ceruza, filctoll, papír.

Különböző rovarokat, csúszómászókat, virágcsendéleteket, koponyákat, hangszereket ábrázoló képek, papír, ragasztó. Ezekből képeket vágunk ki, hogy mindenki megalkothassa a saját Vanitas képét, amit utána haza is vihet, mintegy emlékeztetőül.

Még mindig a vanitas kellékekre koncentrálnak, barokk zenei aláfestés mellett a diákoknak az lenne a feladata, hogy a motívumok helyébe képzeljék magukat és mondják el, mit gondolhat a befejezetlen levél, a koponyából kikandikáló, hervadó pipacs, a lant húrja. Megszólaltatják az élettelen tárgyakat és ezzel fantáziájukat mozgatják meg.

Ajánlott korosztály: 13 – 18 évesek

Összeállította: Somosi Betty

Bevezető, figyelemfelkeltő feladat:

A kinyomtatott képet úgy adjuk oda, hogy a rajta szereplő lantot kivágjuk és mellé különböző hangszerek képét osszuk szét a gyerekek között. A feladat az lenne, hogy szerintük melyik illene leginkább a képhez. Utána következik a lant rövid ismertetése és egy hozott lant megszólaltatása, majd elsétálunk a festmény elé.

A beszélgetés utáni feladat:

Kronosz mitológiai történetét papírra írjuk, majd ezt szétvágjuk úgy, hogy csoportonként két emberre jusson egy kis történetrészlet. Majd azt a feladatot adjuk a gyerekeknek,